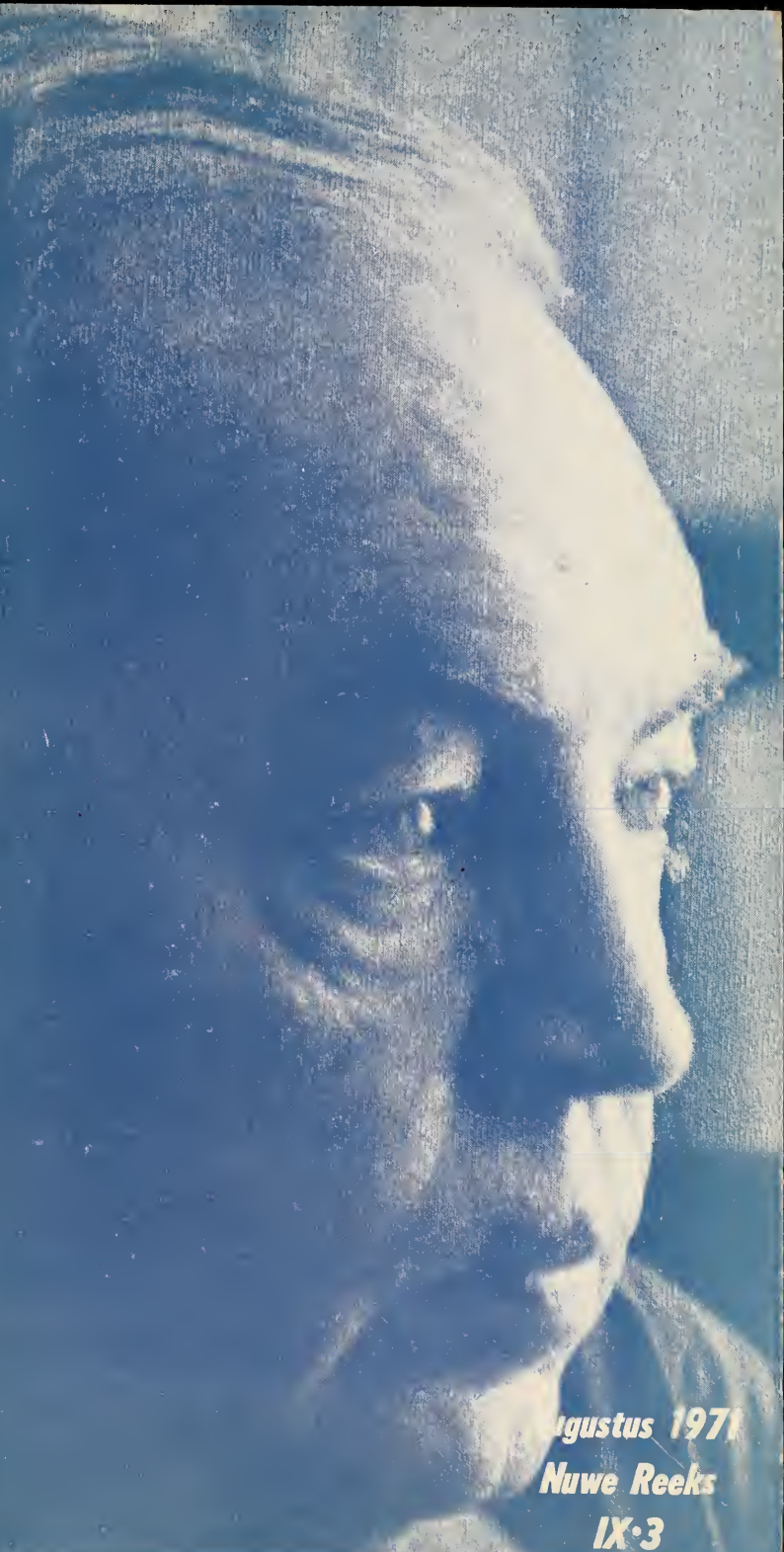
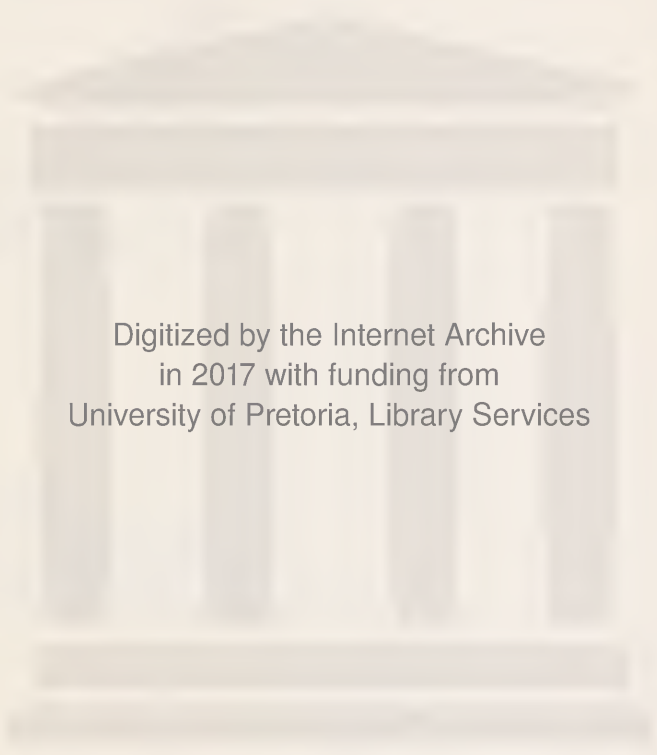

Tydskrif vir Letterkunde

Augustus 1971
Nuwe Reeks
IX-3

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Pretoria, Library Services

Tydskrif vir Letterkunde

Redakteur: Coenie Rudolph

Skakelredaksie:

J.J. Brits - W.A. de Klerk - André Demedts
B. le Roux - Joan Lötter - Koos Meij
Eben Meiring - Mie-jeanne Moelaert - P.J. Nienaber
Z.J. Pretorius - P.D. v.d. Walt - M.M. Walters

NUWE REEKS

Augustus 1971.

IX: 3

Inhoud

<i>P. J. Schoeman</i>	Basiejan-hulle, ...	1
<i>Joan Retief</i>	Naggedagtes, ...	18
<i>Greta Sauerman</i>	Gedigte, ...	20
<i>Marie Viljoen</i>	Katarsis, ...	22
<i>Marietjie Joubert</i>	Die put, ...	24
<i>Brenda van Rensburg</i>	Twee prosas, ...	27
<i>Theunis C. C. Lombard</i>	Pensioenaris, ...	30
<i>Mie-Jeanne Moelaert</i>	Een brief, ...	33
<i>Joan Lötter</i>	Die windpomp, ...	36
<i>Eveleen Castelyn</i>	Roete 9, ...	39
<i>Roger Pieters</i>	De Triomf van de Ambtenaar, ...	42
<i>C. F. Rudolph</i>	Kommunikasie as kontrole	53

REDAKSIE-ADRES:

Die Redakteur, Wenningstraat 24, Groenkloof, Pretoria.
L.W. Ongebruikte kopie kan slegs teruggestuur word
as medewerkers 'n gefrankeerde koëvert ingesluit het.

ADMINISTRATIEWE ADRES:

(vir intekening, sirkulasie en advertensie)
Tydskrif vir Letterkunde, Posbus 1758, Pretoria.

R3 per jaar.

Los nommers: 75 sent per eksemplaar.

L.W. Skole word vriendelik versoek om direk by bg.
adres in te teken.

Die publikasie van hierdie tydskrif word moontlik
gemaak deur 'n jaarlikse skenking van

DIE DEPARTEMENT NASIONALE OPVOEDING

en van

DIE AFRIKAANSE PERSFONDS

aan die Afrikaanse Skrywerskring

wie se amptelike orgaan dit is.

Menings wat deur medewerkers uitgespreek word,
is nie noodwendig ook menings van die redaksie of
van die Afrikaanse Skrywerskring nie.

Gedruk deur Perskor, Doornfontein, Johannesburg. — F7619

BUITEBLAD:

W. E. G. LOUW

(Foto: Caru)

P. J. Schoeman

BASIEJAN-HULLE¹

Nadat dit een Septembernag baie lekker gereën het in die ou Kalahari, het die lug die oggend na lewe, na speel, en na rondloop geruik! Die voëltjies het so vrolik gesing en gefluit dat 'n mens sommer lus was om saam te sing en te fluit . . . Die kricke het op hulle swart viooltjies gespeel, hulle het só gespeel, dat jy amper nie die sprinkaantjies se bruin en vaal viooltjies kon hóór nie!

Die lekker vars reuk van die nat grond het al die groot en klein hartjies van die Kalahari laat juig en bly wees. En onder die klein-klein hartjies was daar drietjies wat altyd saam gespeel het . . . die grootstetjie se naam was: Basiejan, die toktokkie; en die ander tweetjies was twee groot, rooibruin miere. Hulle name was: Kiesimane — die pappamier, en Doemdoempie — die mammamier.

Van al die Kalaharie se kleinspoortjiemensies was hierdie drie, Basiejan, Kiesimane en Doemdoempie, die liefste om saam te speel.

Soos ek gesê het: Basiejan was die grootste van die drie, en hy was 'n toktokkie. Nou 'n toktokkie is 'n diertjie wat baie soos twee ander insekte lyk: hy is so iets tussen 'n tor, en 'n miskruier, maar hy is net baie mooier as albei. Die naam Toktokkie het hy gekry omdat hy met die agterste deel van sy lyfie op die grond stamp — dan klink dit net soos 'n klop aan die voordeur. En as die toktokkie nou so op die grond met sy lyfie stamp, dan hoor 'n ander toktokkie hom en kom na hom toe, en dan is hulle twee maatjies . . .

Wonder julle hoe groot Basiejan dan regtig was? Hy was so 'n bietjie kleiner as die voorste deel van 'n man se duim. Hierdie Basiejan het op SES pootjies geloop — sonder skoentjies. Sy kleur was swart — 'n swart wat sommer so geblink het as hy loop, en op sy ruggie was sulke dowwe vlerkies. Basiejan het 'n kolletjie gehad, 'n mooi rooi kolletjie waarop hy baie hoogmoedig was; en dié rooi kolletjie was op Basiejan se magie. Hy het nie minder as TWAALF klein ogies gehad — SES aan elke kant van sy koppie sodat hy al die mooi van die wêreld om hom heen kon raaksien.

Hierdie mooi toktokkie, Basiejan, wou nie alleen wees nie, en daarom het hy toe met die twee vriendelike rooibruin miere, Kiesimane en Doemdoempie, maats gemaak. Nou dié twee, Kiesimane en Doemdoempie, was baie kleiner as Basiejan — hulle was omtrent so lank soos

¹ Met erkenning aan die SAUK wat dit o.l.v. Jeanette Spies as reeks in die Siembamba-program uitgesaai het.

die voorste stukkie van 'n vrou se kleinste vinger, haar pinkie, en hulle was omtrent so dik soos twee vuurhoutjies. Hulle het ook op SES pootjies, sonder skoentjies, geloop.

Kiesimane beteken om VIER SOENTJIES te gee — en dit is dié naam van die pappamier wat Basiejan laat besluit het om met die twee rooibruin miere maats te maak. Hy wou graag by Kiesimane die geheim uitvind: hoe jy jou maatjie vier soentjies kan gee sonder om skaam te wees. En van Doemdoempie, die mammamier, wou hy leer wat 'n pappa moet doen om 'n mamma se hart so „Doemdoempie” te laat klop.

En nou dat julle vir Basiejan, vir Kiesimane en vir Doemdoempie so bietjie ken, wil ek vir julle vertel van hulle besluit . . . Die oggend in September, nadat dit die nag so lekker gereën het, en die hele ou Kalahari vars en fris en heerlik geruik het, dié oggend het die vars reuk van die grond en die reën en die mooi gesing van al die blyhart-voëltjies, ons drie maatjies, wat mekaar se taal geken het, lus gemaak om op reis te gaan. Dit het hulle lus gemaak om die ou mooi Kalahari verder te sien as wat hulle hom voorheen gesien het. Toe hulle nou so lus word om te gaan reis, toe besluit hulle om dit te doën!

Voordat Basiejan, Kiesimane en Doemdoempie vertrek het op hulle reis om die Kalahari te sien, het hulle eers vir hulle drie klein jolsakkies van spinnerak gemaak, om hulle padkossies in saam te neem. Al drie was baie lief vir sprinkaantjies. Maar omdat hulle nie graag self diertjies doodgemaak het nie, het hulle die dooie sprinkaantjies in die spinnerakke uitgehaal. Basiejan het 'n geheim geken om nie self in 'n spinnerak vasgevang te raak nie. Hy het die draadjies een vir een afgebyt totdat die dooie sprinkaantjie uitgeval het. Partykeer was so 'n sprinkaantjie al bietjie biltong gewees, maar hulle het nie omgee nie.

Toe die drie jolsakkies propvol dooie sprinkaantjies was, het Basiejan, Kiesimane en Doemdoempie vertrek — hulle het begin stap. Omdat hulle nie die wêreld geken het nie, het hulle besluit om na die son te kyk, en toe het hulle reg sonop begin stap.

Basiejan, wat so 'n bietjie slimmer as die twee miere was, het voor geloop. Daar was nie paaie nie en op party plekke was die gras so hoog dat hulle maar baie stadig gevorder het. Maar hulle het nie omgee nie. Sommer net om te weet dat hulle op reis is, dat hulle nuwe dinge sien, was vir hulle heerlik lekker en dit het hulle so gelukkig gemaak om langs die pad met vreemde toktokkies en vreemde miere te staan en gesels. Hulle het só baie dinge gehoor wat hulle nog nie geweet het nie.

Maar so 'n rukkie voor sonder, toe kom hulle by 'n pan reënwater aan. Nie een van die drie kon swem nie, en as hulle óm die pan moes loop, sou dit baie, baie lank geneem het.

Kiesimane en Doemdoempie het kleiner hartjies en kleiner koppies as Basiejan gehad. Hulle het sommer voorpootjies in die lug gegooi en begin kla:

„O toggie . . . hoe gaan ons deur hierdie groot pan water kom?”

Basiejan het hulle moed ingeppraat en gesê:

„Toemaar, ek sal 'n plan maak. As ons nie DEUR die water kan gaan nie, gaan ons OOR die water . . . Wag julle twee net so 'n bietjie hier vir my.”

En toe Basiejan na 'n rukkie terugkom, het sy nuus die twee miertjies weer van vooraf laat kla. Hy het gesê:

„Hier naby groei 'n Otterbossie waar ou Agtpoot, die spinnekop sy spinnerak het. Hy het gesê hy sal vir ons 'n skuitjie van 'n groot raasblaar maak. En met dié skuitjie kan ons dan oor die reënwaterpan seil. Hy sê as hy spinnerakkies om die droë blaar gespin het, sal die blaarskuitjie nie sink nie, en die windjie sal ons waai tot by die anderkant van die pan. Maar . . . ou Agtpoot wil betaling hê. Hy sê in sy wêreld is daar 'n wet wat sê ‚Geen guns vir niks nie.’”

„Maar waarmee sal ons hom betaal?” huil-vra die miertjies.

„Toemaar”, antwoord Basiejan, „Agtpoot het sêlf gesê wat hy as betaling wil hê.”

„En wat is dit?” wou Kiesimane eerste weet.

Basiejan het op sy agterpootjies gaan staan, en sommer so van die pure lekkerkry, oor die rooi kolletjie op sy magie gevryf, en gesê:

„Ou Agtpoot wil drie groen worsies hê.”

„Drie groen worsies! En waar gaan ons drie groen worsies kry?” kerm Doemdoempie.

„Toemaar, ek weet waar om drie groen worsies te kry”, troos Basiejan.

„Hier naby groei 'n wilde rosyntjebos. In hom is daar baie rek-en-krimp wurmpies. Die voëltjies vang elke dag van hulle, daarom kan ons ook maar drietjies vang. Kom saam met my, dan help julle dra.”

Toe Basiejan, Kiesimane en Doemdoempie met die drie groen worsies by ou Agtpoot aankom, lek hy sy lippies af, eet dadelik twee worsies op en spin die derde een toe en hang hom op om biltong te word.

Vinnig begin hy toe om die blaarskuitjie te maak. Ongelukkig het Basiejan nie geweet dat ou Agtpoot 'n skelm is nie, en toe het hy nie al 12 sy ogies oopgehou om te kyk wat ou Agtpoot alles aan die skuitjie doen nie. Hy het nie gesien dat die stoute ou skelm 'n dik spinnekopdraadjie onder die water aan die skuitjie vasmaak nie . . .

Toe die skuitjie klaar is, sê ou Agtpoot:

„Klim nou maar in, julle skuitjie is klaar. Die windjie sal julle oor die water waai.”

Die drie maatjies het ingeklim, en daar waai die windjie hulle verder en verder van Agtpoot af weg. Maar ai . . . hulle het nie lank so geseil nie, toe voel hulle die skuitjie begin skielik weer teruggaan . . .

Die miertjies het weer begin kla en wou net huil. Maar weer troos Basiejan:

„Toemaar, ou Agtpoot sal my nie twee keer verkul nie. Kom ons gaan nou maar terug en dan hoor ons wat hy wil hê.”

Dié keer het Basiejan al TWAALF sy ogies wyd oopgehou ! En toe hulle naby die Otterbossie kom waar ou Agtpoot woon, sien Basiejan dat die ou skelm hulle blaarskuitjie aan 'n spinneraktoutjie nadertrek. Saggies sê hy toe vir homself:

„So, jou ou skelm. Dan het jy 'n toutjie onder die water aan die skuitjie vasgebind om ons elke keer weer terug te trek. Jy sal dit nie weer regkry nie !”

Basiejan maak toe of hy baie kwaad is vir ou Agtpoot: „Waarom doen jy so-iets? Ons het jou tog betaal vir die skuitjie! Wat wil jy nou nog van ons hê?”

Ou Agtpoot lag tog te lekker en sê:

„Dis nie elke dag wat ek so maklik van die heerlike groen worsies in die hande kan kry nie. Ek wil nog vyf hê. Bring hulle vir my dan kan julle weer gaan.”

Weer het Basiejan, Kiesimane en Doemdoempie groen worsies in die wilde rosyntjebossie gaan vang en vir ou Agtpoot gebring. Dié keer het Basiejan sy kans mooi afgewag. Net toe ou Agtpoot die worsies toespinn om hulle vir môre se dag te bêre, knip hy wat Basiejan is, gou die onderwaterdraadjie van hulle blaarskuitjie af en vra met 'n baie onskuldige stemmetjie vir ou Agtpoot:

„Kan ons nou maar weer gaan ? Dit word laat.”

Ou Agtpoot het so 'n laggie gegee en geantwoord:

„Gaan maar . . .”

Die ou swart-hart-spinnekop het nooit gedink dat Basiejan slimmer as hy kan wees nie. Hy het nooit kon dink dat 'n toktokkie slimmer as 'n spinnekop kan wees nie !

Dié keer was Basiejan-hulle gelukkiger — die windjie het hulle skuitjie gewaai en gewaai . . . maar die pan was baie groot, en toe hulle anderkant by die wal kom was die son al onder. Doemdoempie, die mamma-mier, was nou baie bang en met 'n huilstemmetjie sê sy vir Basiejan:

„O, ek is bang vir die Toetoemoelies wat snags rondom waterpanne rondloop. Oe, waar gaan ons 'n veilige slaapplekkie kry?”

Gou troos Basiejan weer:

„Toemaar, ek sal 'n plan maak. Waar lewe is, is hoop.”

Vinnig stap Basiejan na die naaste drie vuurvliegies toe en vra:

„Ag bliefies, leen vir ons drie lanterntjies om in 'n donker veilige mols-gaattjie mee af te klim.”

En toe was dit weer soos by ou Agtpoot:

„Betaal eers”, sê die vuurvliegies.

„As jy vir ons drie paddaeiertjies gee, kan jy drie lanterntjies kry.”

Dit was sommer maklik want daar was baie paddaeiertjies in die vlak water aan die kant van die pan. Basiejan het gou-gou vir elke vuurvliegjie drie paddaeiertjies gegee en toe kry hy DRIE lanterntjies.

Met die lanterntjies het hy en die twee miertjies toe so 'n bietjie rond-gesoek en toe kry hulle 'n oop regaf molsgat. Basiejan het weer, omdat hy die grootste was, voor geklim en die drie lanterntjies aan graswortel-tjies in die gat opgehang. Toe die drie binne in die molsgat rondkyk, sien hulle een van mol se baie grasbedjies raak.

O hulle was bly oor so 'n lekker grasbedjie onder die grond waar ou Toetoemoelie nie kon bykom nie! Van die pure blydschap sit Basiejan toe 'n voorpootjie om elke mier, en sê:

„Dankie Doemdoempie en dankie Kiesimane, dit was 'n mooi en 'n lekker dag! Môre reis ons verder. Ai, en sal ons tog nie baie nuus vir die outjies by die huis hê as ons teruggaan nie!”

Die volgende oggend maak 'n skuins sonstraaltjie wat reg af in die molsgat inskyn ons drie maatjies wakker. Aldrie vryf die vaak met hulle voorste twee pootjies uit hulle ogies uit, rek heerlik lekker en besluit toe om nog 'n rukkje in mol se warm grasnessie te bly lê. Na die vorige dag se lang pad was hulle beentjies 'n bietjie styf; want julle moet darem onthou, Basiejan, Doemdoempie en Kiesimane het nog nooit in hulle hele toktokkie- en mierlewetjies só 'n lang pad op één dag geloop nie.

Doemdoempie, die mamamier, het eerste opgestaan en so 'n paar keer rondgekyk in hulle naghuisie, en toe sy nou so rondloop, toe voel sy eers regtig hoé styf haar beentjies is. Sy gee so 'n sug-kreuntjie en sê:

„Oe . . . my beentjies voel of ek heelnaag steil tuitmiershope op en af geklouter het! Weet julle wat dink ek moet ons vandag doen?”

Basiejan en Kiesimane het gelyk gevra:

„Sê vir ons, Doemdoempie!”

Terwyl Doemdoempie haar stywe beentjies op en af vryf, sê sy:

„Vandag . . . vandag se dag wil ek die hele dag in 'n verlate vink-nessie lê . . . 'n vinknessie wat aan 'n dun takkie hang en so heen en weer swaai. Vandag wil ek gewieg word sodat ek kan vergeet van my stywe beentjies.”

Omdat pappamiere altyd eerste aan hul magies dink, antwoord Kiesimane:

„Dan moet ons eers eet. My magie is al baie honger vir 'n paar lekker biltongsprinkantjies. Toe Doemdoempie, my vroujie, bring vir ons die kos, bring ons jolsakkies met springkaanbiltong in — ek wil my jolsakkie sommer leeg eet vandag !”

Basiejan, die man met die slimkoppie wat al die planne moes maak, waarsku toe en sê:

„Haai outjies, ons moet nie al ons kos nou al opeet nie. Ons is in 'n vreemde wêreld wat ek nie goed ken nie, en ek weet nie waar om die groot spinnerakke te kry waar ons weer kos kan gaan haal nie. Ons moet nog kos oorhou vir vanmiddag en vanaand ook.”

Maar die twee miertjies wou nie luister nie, en hulle eet toe hulle jolsakkies leeg . . .

Toe eet Basiejan maar syne ook leeg, en sê:

„Nouja, nou is myne ook leeg. As ons dan later vandag in die vinknes honger is, moet ons saam honger wees. Ons moet alles saam doen.”

Nadat Basiejan, Doemdoempie en Kiesimane aldrie kalbasmagies geëet was en selfs die sakkies uitgeskud het om te sien of daar tog nie dalk êrens 'n verdwaalde stukkie biltong oorgebly het nie, klouter hulle kreun-kreun, met stywe kalbasmagies en stywe seer beentjies uit die molsgat uit om buite te kom.

Toe hulle bo by die gaatjie uitkom, knip-knip ons drie maatjies hulle ogies so 'n paar keer, vryf weer met hulle voorpootjies hulle ogies en kyk toe rond. Die Kalaharison was baie warm, maar daar het so 'n ligte windjie gewaai. En hierdie windjie het Doemdoempie, die mammamiertjie laat juig:

„O, ek is baie bly dat die windjie waai. Dis 'n windjie net mooi reg om 'n vinknessie heen en weer te laat wieg !”

Maar Kiesimane, die man van die vier soentjies, wat partymaal maar so 'n bietjie van 'n regte ou kommerkousie was, vra met 'n klaagstemmetjie:

„Waar . . . waar . . . waar dink julle gaan ons 'n vinknessie kry ?”

Maar weer het Basiejan, die ou staatsmakertjie 'n plan en hy antwoord:

„Toemaar, julle twee hoef nie bekommerd te wees nie ! Ek sal 'n bietjie gaan rondkyk en 'n vinknessie soek. En ek weet darem: waar water en bome is, is daar ook altyd vinkies, en waar vinkies is, is ook vinknessies ! Wag julle twee nou net hier vir my, Doemdoempie en Kiesimane, en vryf solank julle magies en beentjies, want netnou sal ons moet boomklim.”

Basiejan is toe daar weg, en Doemdoempie en Kiesimane het begin om mekaar se beentjies te vryf — eers het Doemdoempie al ses Kiesimane se pootjies vir hom gevryf en ook sy magie ! Toe was dit weer Kiesimane se beurt om Doemdoempie se magie en haar ses pootjies te vryf. Die twee

was ook net klaar en het weer styf langs mekaar gesit en gesels, toe Basiejan terugkom en baie opgewonde vertel:

„Ek het 'n vinknessie gekry, sommer baie vinknessies. En hulle hang aan 'n doringboom. Kom julle twee, kom ons loop dadelik na die doringboom toe. Ek sal voor loop, kom !”

En daar stap ons drie maatjies: voor loop Basiejan, die slinkpoptoktokkie, en agter hom kom eers Doemdoempie aangestap en heel agter loop Kiesimane. Sommer gou was hulle by die doringboom. Gelukkig was dit 'n skurwebas-doringboom en kon hulle maklik opklim want aan die skurwe bas van die boom was daar baie vasstrapplek vir hulle pootjies. Al wat 'n bietjie moeilik was, was om met die dun takkie waaraan die vinknessie gehang het, af te klim tot binne in die vinknessie. Ai, en hulle móés darem baie stadig en mooi trap, want as een van hulle gly, sal hy binne in die water val — en julle weet mos dat ons drie maatjies nie juis kan swem nie. Basiejan, die slinkoppie, het maar voor geklim en elke keer gesê:

„Nou moet julle baie stadig klim. Oppas, hier is die boom se bas bietjie glad ! Doemdoempie, hou aan dié blaartjie vas nes ek hom los. Kiesimane, en dan hou jy weer vas nes Doemdoempie verder klim.”

En so het die drie geklim en toe hulle, na baie kreune en met stywe beentjies uiteindelik in die verlate vinknessie kom, het Doemdoempie sommer by die deur gaan staan en toe sy so 'n paar keer rondgekyk het, begin sy sommer kla:

„Sjoe, dis darem 'n baie slordige en deurmekaar nessie dié; en die voëlvlooië byt my al klaar, hier is seker sommer baie !”

Vir die voëlvlooië het Basiejan dadelik 'n plan gehad:

„Kom ons byt die vlooië dood ! Ons is mos groter as hulle, ons sal dit maklik regkry”, sê Basiejan en sommer dadelik begin hy en Kiesimane die vlooië dood byt en voor Doemdoempie nog kon sê: Toetoemoelie, was daar nog net 'n paar skelm vlooië in die vinknessie oor.

Toe Basiejan en Kiesimane tevrede op hulle agterpootjies gaan staan en oor hulle magies vryf en sê:

„So ja, Doemdoempie, nou is die meeste vlooië dood, hulle sal jou nie meer kan byt nie”, toe sê Doemdoempie:

„Baie dankie julle twee, maar kyk net hoe deurmekaar is die nessie nou ! Ai, julle mansmense . . . Julle kan ook nie 'n vlooi vang sonder om 'n hele bed om te krap nie ! . . . Nou toe, in die Kalaharie is dit die mans se werk om vir die kos, die vleiskossies te sorg. Gaan maak julle twee nou die jolsakkies vir vanaand se ete vol. En solank as julle weg is, sal ek die nessie mooi netjies maak.”

Voor Basiejan mooi kon dink wat hy sê, toe hoor hy homself sê:

„Ai, Doemdoempie, jy gun 'n man ook geen rus nie. Ons het nou net al die vlooië vir jou doodgebyt en nou jaag jy ons al weer uit om te gaan

kos soek. En my bene is hoeka so styf en moeg !”

Doemdoempie het Basiejan met een pootjie oor sy koppie gevee en lag-lag gesê:

„As jy eendag ook getroud is, sal jou vrou tjie vir jou sê:

Ag Basiejan, my liewe man,
My Skattebol, hou op lol
en maak die jolsakkie vol !”

„Ag, Doemdoempie, jy kan ook net altyd aan kos dink,” sug Basiejan.

„Dit, om net altyd, of dan baie gereeld, aan kos te dink,” sê Doemdoempie, „het ek by spinnekop geleer. Sy slaap amper die hele dag lank, maar HAAR spens is altyd vol kossies. Toe, weg is julle twee nou. Hier is die jolsakkies !”

Basiejan en Kiesimane kon niks anders doen nie as om maar na Doemdoempie te luister en weer uit die lekker koel wiegende vinknessie te klim en-in die warm son te gaan spinnerakke soek met sprinkaanbiltong daarin.

Baie versigtig klim die twee toe weer teen die doringboom se skurwe stam af tot op die grond. Daar het hulle eers bietjie op die grond gaan sit en hulle stywe beentjies weer gevryf en gevryf. Kiesimane het gewens dat Doemdoempie weer daar was om syne vir hom te vryf; en toe hy vir Basiejan vertel hoe lekker dit was toe sy vrou tjie sy beentjies gevryf het, het arme ou Basiejan gewens dat hy ook ’n vrou tjie het. Maar toe onthou hy weer dat dit juis Kiesimane se liewe vrou tjie is wat hulle nou gestuur het om kos te gaan haal terwyl hulle baie liewer in die heen en weer wiegende vinknessie sou wou lê en rus en gesels ! En toe vra hy vir Kiesimane ’n vragie:

„Kiesimane, stuur ’n vrou ’n man altyd so rond ?”

Die man van die vier soentjies, Kiesimane, het dadelik geweet wat om te antwoord:

„As jy jou vrou tjie baie lief het Basiejan, is dit vir jou baie lekker as sy jou so rondstuur. Sy gee altyd meer terug as wat jy bring.”

Dit kon Basiejan glad nie verstaan nie. Hy het weer en weer gedink, sy kop met een van sy pootjies gekrap en vra toe maar weer vir Kiesimane:

„Jy sê dat ’n vrou altyd meer teruggee as wat jy bring. Hoé kan sy meer gee as wat jy bring as sy net by die huis bly ?”

Die man van die vier soentjies, Kiesimane, het sy ogies so ’n paar keer geknip, met sy een voerpootjie reg oor sy gesiggie gevee, so ’n paar keer agter sy koppie gekrap en toe antwoord hy Basiejan se vraag en sê:

„Ja, Basiejan, as jy nou so gelukkig is soos ek, en ’n vrou tjie soos Doemdoempie kan kry, sal jy baie gou verstaan wat ek bedoel. Weet jy hoe lekker is dit vir ons man-mense as ons iets vir ons vrou tjies gedoen het en hulle sê op hulle eie manier mooi dankie ? Wil jy weet hoe Doemdoempie vir my gaan dankie sê as ons met die vol jolsakkies by die huis kom ?”

Toe Basiejan sy kop knik om „Ja” te sê, vertel Kiesimane verder:

„Heel eerste moet jy KYK hoe mens die blywees dat ons veilig terug is, op haar gesiggie kan sien; dan sal sy al ses haar sagte pootjies om my nek sit en baie mooi vir my dankie sê deur vir my ’n soentjie op elke oortjie en elke ogie te gee en natuurlik ook ’n mond-soentjie ! En dan sal sy vir my sê: „My Skattebol is nou seker baie moeg. Kom sit lekker hier op die sagte grassies en RUS.”

Dan, Basiejan, sal sy ’n sagte veertjie vat en my seer pootjies daarmee afvee. En daar sal ek bly sit totdat sy die kos uit die jolsakkie uithaal en vir my gee om te eet. En as my en haar magies dan trommelvol, kalbassie geëet is, sal ons op die sagte grasbedjie gaan slaap wat sy vir ons reggemaak het. Ai, Basiejan, jy moet vir jou ’n vroujie soek ! Dit maak ons man-mense se harte so lekker warm voel as jou vroujie bekommerd is oor jou en vir jou lief is . . .”

Basiejan, die toktokkie, het skielik skaam en ook so bietjie jaloers gevoel toe Kiesimane so mooi van sy Doendoempie vertel, dat hy sommer sê:

„Kom ons loop. Kom ons gaan maak die jolsakkies vol !”

In ’n nuwe en onbekende deel van die Kalaharie was dit vir Basiejan en Kiesimane glad nie so maklik om drie jolsakkies vol sprinkaanbiltong te maak nie. Daar was nie ’n paar bekende ou groot spinnerakke waarheen Basiejan reguit kon loop nie. Dit het lank: „soek-soek-kan-nie-krynie” gegaan. En met hulle seer en stywe beentjies kon die soekery ook nie so vinnig gaan nie. Uiteindelik darem, toe dit al net-net wil begin donker word, het Basiejan en Kiesimane die drie jolsakkies vol. En toe kon hulle nie eens vinnig terug loop nie, want die man van die vier soentjies, Kiesimane, het met Basiejan begin stry oor: „Is dit reg om Spinnekop se kos te vat ?”

Basiejan was ’n baie geduldige mannetjie. Hy het mooi en stadig aan Kiesimane verduidelik:

„Ou maat, ek stem saam met jou, ’n mens moet nie iets vat wat nie joune is nie en wat aan iemand anders behoort nie, dis steel. En steel is en bly ’n baie lelike ding. Maar ons STEEL nie spinnekop se KOS nie. Ons steel nie wat hy van moet leef nie. As jy mooi gekyk het toe ons by die groot spinnerakke was, sou jy gesien het dat elke rak vol dooie sprinkaan-tjies, motjies, bye en vlieë hang, wat spinnekop nie gebruik nie. Dit hang en droogword en naderhand is dit so verdroog dat die wind dit sommer wegwaai. Die bietjie kos wat spinnekop eet, spin hy toe in sy spinnedraad en hang dit in sakkies naby sy slaapplek op. As ons nou kos vat wat hy nie gebruik nie, wat hang en vergaan, doen ons spinnekop mos geen skade aan nie ! Of wil jy liever arme, lewendige sprinkaan-tjies in die gras vang?”

Kiesimane wat al baie met 'n vrou moes stry, en dus al die kuns baie goed geken het om by 'n vraag verby te praat, antwoord toe nie die vraag oor die lewendige sprinkaantjies nie, maar vra:

„Waarom mors spinnekop dan so met kos? Waarom vang hy diertjies wat hy nie wil eet nie? Sprinkaantjies, motjies, en bye en vlieë wil tog seker net so graag leef soos ons, of hoe, Basiejan?”

„Kiesimanetjie, nou vra jy 'n dinkvraag! Ek hou van vrae wat wys dat iemand gedink het voordat hy gepraat het.

Omdat ek nog ongetroud is en verder kon rondloop as jy, en my oë en ore altyd wyd oopgehou het, kan ek jou dinkvraag beantwoord. Kyk, die ding is so:

Op die wêreld is daar mense, diere, voëls en insekte. Die insekte, soos sprinkane, kewers, motte, vlieë en nog baie ander soorte, is baie meer as die mense. Die meeste van dié soorte insekte lewe van die mense se kos soos hulle vrugte, mielies, koring, hawer, gars, groente en ook hulle hout en gras. Daar moes toe 'n plan gemaak word om die mense te help. Die baie voëls en vlermuise eet nou van dié insekte om hulle minder te maak. Saam met die voëls en vlermuise is daar ook insekte en goggas wat net van ánder insekte en goggas lewe, wat hulle eet. Spinnekoppe is van die grootste insektevangers, en dus goeie vriende van die mens.”

„En ook van ons drie, né, Basiejan? Hulle gee elke dag vir ons kos uit hulle spinnerak-spense?”

„Ja, maar nou moet jy ophou vrae vra. Dis al amper donker en ons moet nog met ons stywe en moeë beentjies gaan boomklim om by Doemdoempie en ons vinknessie uit te kom.”

Dit was ook maar goed dat Basiejan aangejaag het, want, toe hulle in die vinknessie kom, was Doemdoempie al lelik die miere in vir hulle twee. Sy was kwaad en hartseer en het ook sommer baie gou met hulle geraas:

„Waar bly julle twee so laat weg? By wie het julle gekuier sonder my? Het julle nie gedink hoe alleen en bekommerd ek is nie? . . .”

Kiesimane het vir Basiejan geknipoo, en hulle het Doemdoempie maar laat uitpraat en niks gesê nie. Dit was die man van die vier soentjies, Kiesimane, se geloof dat as 'n vrou eers uitgepraat en ook bietjie gehuil het, is sy baie kalmder.

Hulle het toe maar gewag totdat Doemdoempie, die Mammamiertjie, uitgepraat en uitgehuil was, en toe vra Kiesimane:

„Mammattjie . . . het jy nie omtrent die hele tyd wat ons weg was, geslaap nie?”

Doemdoempie het ogies afgegee, koppie weggedraai en geantwoord:

„Ja, . . . ek het geslaap. En . . . en toe het ek lelke drome gedroom.”

„My arme Doemdoempie-vroutjie, wat het jy gedroom?”, vra Kiesimane terwyl hy sy een pootjie op sy vroutjie se koppie sit.

„Ek het gedroom dat 'n Toetoemoelie julle gevang het. En toe het ek baie bang geword . . .”

„Maar Doemdoempie, daar is mos niks om voor bang te word nie,” sê Basiejan.

„Ek weet ja, Basiejan, maar toe ek nie weet waar julle twee is nie, toe word ek sommer bang van bekommernis oor julle. Ek het gewonder of julle ooit in die donker weer die regte vinknessie sou kry, of julle nie sou verdwaal nie. En ek hoor so baie vreemde geluide wat ek graag wil weet watter diere so maak, en toe is julle nie hier om vir my te vertel nie !” antwoord Doemdoempie, en net toe hoor sy weer ’n vreemde geluid en vra:

„Hoor julle daardie dier se fluit — watter soort dier is dit ?”

Basiejan, die slinkoppie, het dadelik geweet dat dit ’n gonya is.

„’n Gonya ?” vra Doemdoempie met ’n bang stemmetjie. „Wat is ’n gonya ? Sal hy ons nie kom byt nie ?”

Basiejan moes twee van sy pootjies in sy mond druk en sy rug draai sodat Doemdoempie nie moet sien hy lag vir haar nie. Toe kyk hy weer met ’n baie ernstige gesig na Doemdoempie en sê:

„’n Gonya is ’n onskuldige ou diertjie wat baie soos ’n sprinkaantjie lyk. Dis hy wat so ’n fluitgeluidjie in die aand en nag maak. Hy suig die sappies uit groen plante en byt niemand en niks nie. Vir hom hoef jy regtig nie bang te wees nie, Doemdoempie.”

„Presies hoe lyk hy Basiejan ?” wou Kiesimane nou weer weet. En toe verduidelik Basiejan geduldig:

„Soos ek gesê het, ’n gonya lyk soos ’n sprinkaan, ’n groot soort sprinkaan met ’n besonder groot en deurskynende agterlyf. Deur hierdie deurskynende groot agterlyf van ’n gonya kan mens een enkele, kronkelende mooi dermpie sien. En omdat mens hierdie dermpie so duidelik kan sien, is ’n gonya se ander naam: Kaatjie-Eenderm. Party mense noem hom ook Kaatjie-eenderm omdat hy so lank op net een nootjie kan fluit.”

En toe hoor Doemdoempie al weer ’n ander geluid en vra:

„Wat maak daardie skerp geluid, Basiejan ?”

„Ag, dis ons bekende en liewe ou nagvriendjies, die swart kriekies. Moet ek vir jou vertel hoe maak hy daardie geluid, Doemdoempie ?”

„Ja,” sê Doemdoempie en Kiesimane gelyk.

En toe vertel Basiejan verder:

„Die klein swart kriekie skuur die rand van sy een vlerkie teen die ander een. En vir hom hoef julle regtig ook nie bang te wees nie, hy byt niemand nie.”

En toe hoor Basiejan weer Doemdoempie se bang stemmetjie wat vra:

„En daardie verskriklike ding wat al my haartjies regop laat staan met sy geskreeu, wat is dit ?”

„Dis ou Wolf, wat loop en kekkellag. Hy kom water drink. Jy hoef ook nie vir hom bang te wees nie, want hy kan nie boomklim nie en hy vang ook nie miere en toktokkies nie.”

Eers nadat Basiejan ook van 'n hele paar paddasoorte en nagvoëls vertel het, was Doemdoempie gerus.

. Skielik kry sy toe mos baie skaam:

„Haai, kyk nou net hoe 'n slegte vrou tjie is ek vir jou, Kiesimane. Plaas dat ek vir jou sê hoe bly ek is dat jy en Basiejan veilig hier by my uitgekóm het, raas ek toe sommer met julle twee omdat julle so laat is. Julle is seker baie moeg na die heeldag se rondloop en kos soek vir ons jolsakkies !”

Maatjies, en net soos Kiesimane vir Basiejan gesê het, sit Doemdoempie al ses haar pootjies om Kiesimane se nekkie en sê baie mooi dankie vir hom: sy gee hom toe 'n soentjie eers op sy regteroortjie en toe op sy linkeroortjie en toe VIER soentjies op sy mond, en terwyl sy een pootjie om Kiesimane se nek hou, sit sy haar ander pootjie op Basiejan se skouertjie en sê:

„Julle twee is seker baie moeg en honger — kom sit hier, hier is die grassies lekker sag. Ek gaan haal eers gou vir julle water om te drink en dan bring ek sommer 'n sagte veertjie saam om julle pootjies af te vee.”

Nadat Doemdoempie toe eers Kiesimane se voetjies afgevee het, het sy Basiejan s'n afgevee, en toe maak sy die jolsakkies oop en word daar heerlik geëet. Terwyl die drietjies heerlik sit en eet, hoor Doemdoempie weer naggeluide wat sy nie ken nie, en begin weer van vooraf vir Basiejan uitvra:

„Ai, Basiejan, en wat skree nou al weer hier half onder ons boom ? O, waarom is hier so baie aandgeluide wat ek nie ken nie ?”

Basiejan het gedink aan die dae toe hy nog klein was, en toe hy ook saans en snags gewonder het wie al die snaakse geluide maak. Hy het onthou dat die donker — wanneer jy net hoor en nie ook kan sien nie, jou hartjie maklik klein en bewerig laat voel. En toe antwoord hy met 'n gerustellende stemmetjie:

„Doemdoempie, die geluidjie wat so tuit in ons ore, is die geluidjie van 'n waterkriekie. Hulle is onskuldige liewe ou goedjies wat in die dag in gaatjies naby die water bly. Maar net sodra dit donker word, kom hulle uit hul gaatjies uit en sit dan voor die deurtjies en sing vir die sterretjies en vir die nag. Die nag is hulle tyd om rond te loop en kossies te soek — en dié kossies is paddaaciertjies en erdwurmpies. Maar voordat hierdie waterkriekies begin rondloop, sing hulle eers vir die sterretjies wat vir hulle lig maak in die donker nag.”

„Ai, dankie liewe Basiejan ! Elke keer neem jy die bang uit my hartjie weg. Maar sê vir my, Basiejan, hoe ken jy al die naggoeters ? Jy loop mos nie in die nag rond nie . . . ?”

„O,” sê Basiejan, „as die maan helder skyn, is ek nie bang om in die nag rond te loop nie — dan kan ek mos sien om nie te verdwaal nie. En omdat ek nog nie 'n vrou tjie het om in die nag op te pas nie, kan ek baie

rondloop as die maan skyn. En weet jy Doemdoempie, dis vir my baie lekker om ook die nag se kleinmensies te ken. Hulle is amper net so baie soos die dag se kleinmensies. En al hierdie kleinmensies van die nag, soos die gonyas, die swart kriekies, die waterkriekies, die paddatjies en nog baie ander, sing saans eers vir die sterretjies voordat hulle begin kossies soek. Ons wat in die dag rondloop, sing weer vir die son.

Vir my is dit baie lekker om na die liedjies van die dag se kleinmensies en ook na die liedjies van die nag se kleinmensies te luister. En as jy al hierdie mensies van die dag en die nag ken, is jou lewe baie voller en ryker. As ek in die aand nie gou aan die slaap kan raak nie, is dit baie lekker om te lê en luister na die nagmensies wat vir die sterretjies sing. Dan raak ek so heerlik aan die slaap en dan droom ek. En wat is nou lekkerder as om deur die liedjies van die kleinmensies aan die slaap gesus te word en na die mooi en groot land van drome te gaan?"

Daar was blydskap in Doemdoempie se hart en stem toe sy sê:

„O dankie, Basiejan, dat jy vir my en Kiesimane so baie vertel van wat ons twee nog nie weet nie. Dis heerlik om saam met jou te reis en die wêreld te sien.

En nou is my magie kadoeks geëet en my hartjie is gerus. Ek sal nou lekker kan slaap en môre sommier weer reg wees om verder te stap en nog baie van die ou Kalaharie se geheime te leer.”

Nadat Doemdoempie, Kiesimane en Basiejan die nag heerlik in die wiegende vinknessie geslaap het, wou Doemdoempie, die Mammamier, nie gou verder stap nie. Sy het vir haar man, Kiesimane, en vir Basiejan, die toktokkie, gesê:

„Dis die lekkerste huis waarin ek nog ooit geslaap het. Daar is 'n verebedjie in, nie 'n enkele vlooi wat my kon byt nie, en die windjie het ons die hele nag gewieg. Dan is daar nog julle twee om my op te pas en kos aan te dra. Wat wil enige vroujie nou meer in die lewe hê as 'n verebedjie, volop kos en goeie geselskap!”

Basiejan, die toktokkie, het gou weer 'n antwoord vir die Mammamier gehad:

„Doemdoempie, ons het nie op reis gegaan om die lekkerste-lekkerste verebedjie te soek nie. Ons het op reis gegaan om so veel van die ou Kalaharie as moontlik te sien. 'n Verebedjie, 'n wiegende huisie en baie kos, sal ons nie van binne ryker maak nie. Dit sal ons net lui en vet maak. En as ons eers lui en vet is, sal ons doodgaan binne; ons sal minder en minder hê om oor te gesels. Nee, Doemdoempie, ek wil nie binne doodgaan nie. Kom ons klim uit hierdie luimaak-wiegende huisie uit en ons gaan soek na nuwe paaie en nuwe dinge om te sien en te doen.”

Die man van die vier soentjies, Kiesimane, het gou party getrek vir sy Skattebol, sy Doemdoempie-vroujie:

„Basiejan, ek dink as mens reis, moet jy nie jaag nie. Waar die plekke vir jou mooi en interessant is, moet jy bietjie oorbly en goed na alles kyk. Ek stel voor dat ons nog so 'n paar dae hier by die waterpan kuier en gesels met al die kleinspoortjie-manne wat hier woon. Jy gaan stap in een rigting, en ek en Doemdoempie stap weer in 'n ander rigting. As dit dan begin donker word, kom ons huis toe na hierdie lekker wiegende nessie en ons vertel aan mekaar wat ons die dag gehoor en gesien het, en met wie ons almal gesels het. Jy weet, ek sal nog baie graag met die naaldekokers, waterhondjies en al die baie soorte miere wat hier is wil gesels, en hoor wat hulle alles weet.”

Basiejan was nie een van die soort kleinmensies wat kiesies opgeblaas en kwaad geword het as hy sien dat hy verkeerd is nie. Hy het koppie gebuig en erken:

„Kiesimane, jy is heeltemal reg. Ek is hopeloos te haastig. Dit lyk vir my as mens eers getroud is, leer jy om nie so vreeslik haastig te wees om net verder en verder te wil rondloop nie. Sê jy en Doemdoempie nou in watter rigting julle twee vandag wil loop, dan loop ek in die ander rigting. Ons moet net sorg dat ons voor die son vanaand ondergaan al drie weer hier in ons wiegende huisie is om vir mekaar alles van die dag se ondervindinge te vertel.”

Doemdoempie, die Mammamier, was die een wat altyd aan hulle magies se volmaak gedink het en daarom het sy voorgestel dat hulle eers eet voordat hulle gaan rondloop. Hulle het toe gaan sit en hulle magies trommelvol geëet. Gelukkig was daar nog genoeg kossies in hulle jolsakies vir die aand en was dit nie nodig dat hulle ook nog kos moes soek nie, hulle kon net rondloop. Een vir een klim ons drie maatjies, Doemdoempie, Kiesimane, en Basiejan toe uit hulle wiegende huisie uit.

Doemdoempie en Kiesimane het reg sonop geloop en Basiejan het in die teenoorgestelde rigting, weg van hulle af geloop.

Ons twee miermaatjies, Doemdoempie en Kiesimane, het eerste by 'n nuwe soort mensie uitgekom. Dit was 'n pragtige rooivlerk naaldekokers wat met oop vlerkies langs die water op 'n regop stokkie gesit het. Doemdoempie, die Mammamiertjie het eerste Naaldekokers se pragtige reënboogvlerkies gesien sy kry toe lus om met hom te gesels:

„Reënboogmense, ons is reisigers uit 'n ander deel van die Kalaharie. Ons wil graag gesels met almal wat ons teekom en hoor wat hulle weet en doen. Sê vir ons, woon jy hier by die water, en wat doen jy om 'n dag en 'n aand om te kry?”

Met 'n vriendelike stemmetjie antwoord Naaldekokers:

„Ja, ons naaldekokers bly graag naby die water, en eintlik is ons die feetjies se ryperdjies. Hulle ry veral op maanligaande op my en my maats se rûe. Daar is baie soorte naaldekokers: daar is rooies, bloues en ook vales, en ons is ook nie almal ewe groot nie. As die feetjies nou nie

op ons ry nie, vlieg ons baie, baie laag oor die water en dan sien ons onself soos in 'n spieël in die water en dan sê ons baie dankie dat ons sulke mooi vlerkies het. Of anders vang ons vlieë en muggies, en as ons magies vol is, vertel ons vir mekaar storiëttjies van die feetjies. O, elke dag is te kort vir ons — daar is so baie dinge wat ons graag wil doen!”

Doemdoempie se ogies was sommer vol sterretjies oor Naaldekoker se mooi reënboogvlerkies en sy vriendelike stem. Dit het vir Doemdoempie gevoel asof sy vir so 'n mooi en vriendelike mensie maar al die dinge kan vra wat sy graag wil weet. En heel eerste sê sy toe:

„Seuntjie van die reënboog . . . feetjies se ryperdjie . . . vertel vir ons iets van die feetjies asseblief? Ons ken hulle glad nie, maar ons het ook al gehoor dat daar iets soos feetjies is. Ag toe, vertel vir ons meer van hulle asseblief?”

Naaldekoker, die reënboogseuntjie, het van sy regop stokkie afgevlieg, by Doemdoempie en Kiesimane kom sit en begin vertel:

„Feetjies . . . feetjies is klein en mooi . . . baie kleiner en mooier as ons wat jy seuntjies van die reënboog noem. Hulle is baie, baie klein soort mensies. Hulle dra rokkies wat van die dunste, dunste spinne-draadjies gemaak is en hulle het deurskynende wit vlerkies. Elke feetjie het ook 'n towerstokkie met 'n klein sterretjie aan die punt daarvan. Met hierdie towerstokkies kan hulle hulself kleiner of groter maak — of heeltemal laat verdwyn as hulle nie wil hê dat iemand hulle moet sien nie. Hulle huisies is die blommetjies — die Bergrosies, die Angeliere, Pronkertjies, Rose, Kalkoentjies, Vergeet-my-Nietjies — al die baie soorte blommetjies wat op die aarde is — daar woon die feetjies in. Elke feetjie dra ook 'n klein kalbassie.”

„Kalbassie . . . ? Om wat mee te maak?” wou die opgewonde Doemdoempie weet.

„O, dit bring my by die WERK wat feetjies doen. En dít is die mooiste storiëttjie van feetjies wat ek jou kan vertel. Daar is geen mooier storiëttjie as die WERK wat die feetjies veral op maanligaande doen nie. Ons naaldekokers weet baie goed wat hulle doen, want hulle ry mos op ons rond, ons is mos die feetjies se ryperdjies.”

„Maar jy het dan gesê die feetjies het self vlerkies?” sê die slimme Doemdoempie.

„Dit is nou net soos die liewe feetjies is!” antwoord Naaldekoker. „Jy sien, hulle weet hoe lekker dit vir ons is om hulle ryperdjies te wees. En feetjies probeer altyd om almal en alles wat op aarde leef, gelukkig te maak, en daarom laat hulle ons toe om met hulle op ons rûe rond te vlieg.”

„Maar . . .”

„Wag-nou, wag-nou, laat ek eers vir julle klaar vertel van die mooi werk wat die feetjies doen. Snags moet ons hulle heel eerste na al die

spinnerakke toe neem. Hulle haal dan al die heuningbye wat in die spinnerakke vassit uit en bring hulle weer terug na hulle warm nessies toe. En dan is daar 'n ander groot werk: ons neem dan die feetjies na al die Mamma-hasies, en al die Mamma-patrysies, na al die Mamma-duifies en na al die Mamma-mensies toe wat seer hartjies het."

„Maar waarom het al hierdie Mammatjies seer hartjies?" wil Doemdoempie weet . . .

„Hulle hartjies is seer omdat hulle nog nie babatjies het om op te pas nie", vertel Naaldekokker verder.

„Die feetjies vang dan al die Mammatjies se seer traantjies in die kalbassies op en neem dit na hulle feekoningin toe. Sy gooi dan 'n paar doudruppels by die Mammatjies se traantjies en dan is die kalbassies nie meer vol sout traantjies nie, maar vol heerlike koel water. Hierdie water word dan gebruik om die blommetjies mee nat te gooi en elke blommetjie wat natgegooi word met hierdie water wat van die Mammatraantjies gemaak is, gee 'n pragtige blommetjie. Die klein feetjies pluk dan vir elke Mammatjie van wie hulle 'n traantjie in hulle kalbassies opgevang het, 'n blommetjie en gaan gee dié solank vir hulle. En dan vertel hulle vir die Mamma-hasies, die Mamma-patrysies, die Mamma-duifies en ook vir die Mamma-mensies dat hulle net nog so 'n klein rukkie moet wag, dan sal hulle klein babatjies kry om op te pas en kossies te gee. En as die feetjies eers vir die Mamma-diertjies en Mamma-mensies blommetjies gebring het, dan huil hulle nooit weer nie, want dan is hulle hartjies baie bly!"

Doemdoempie het op en af gesprong van opgewondenheid, en gevra:

„Ag kan ek net een aand — net een aand saamry, om self te kyk? Baie bliefies, kan ek net een aand saamry as julle die feetjies na al die Mammatjies toe neem wat seer hartjies het? Dalk gee hulle dan vir my ook 'n mooi blommetjie en sê dat ek net bietjie moet wag, dan sal ek ook 'n babatjie hê — so 'n klein ou baba-miertjie vir wie ek en Kiesimane kossies kan aandra en met hom speel. O bliefies, Ryperdjie van die feetjies, kan ek nie net een aand saamgaan nie?"

Naaldekokker het sy ogies geknip, toe eers so 'n draaitjie oor die water gevlieg en toe teruggekom en weer by Doemdoempie en Kiesimane kom sit en gesê:

„Goed. Omdat ek in jou ogies kan sien dat jy 'n Mamma-miertjie is met 'n seer hartjie, is ek baie seker dat die feetjies jou sal saamneem want hierdie fraai klein goedjies, die feetjies, is baie lief vir Mammatjies wat stil traantjies huil. Sorg dat jy vanaand alleen hierheen kom net sodra die maan begin skyn."

Doemdoempie het gejuig:

„O dankie, Reënboogseuntjie, dankie Ryperdjie van die feetjies, ek sal sorg dat ek nie laat kom vanaand nie!"

Toe wou Kiesimane, die Pappamier, weet:

„Maar is daar nie ook feetjies wat vir Pappas jammer is nie, Seuntjie van die reënboog?”

„Mammatjies kom heel heel eerste by die feetjies”, antwoord die reënboogmensie. „Gaan nou maar verder julle twee, en jy Pappamiertjie, sorg jy net dat jou vroultjie vanaand hier is, hoor!”

(Word vervolg)

Joan Retief

NAGGEDAGTES

1.

sterre staan tru
'n beitel het die maan bygekom
nag kreukel van tak tot tak
ek kan nie slaap nie

2.

julle wat met voete op die aarde loop
byt na die hakskeen van
dié wat aan 'n wolk moet klou om
nie te val nie

3.

nag
het my gebaar
'n glanslose hemelliggaam
sonder ruimtereisigers

TOT SIENS

onlosmaaklike biegstring
gerek deur baie maande van min kontak
geknip
voordat jy weg is

om my
sonder sigbare barensnood
wêreldwaarts
te loods
vader/vriend
voor wie ek keer op keer verkrummel tot
droë skerwe bliksem
afsigtelike trekkings teen betrokke lug
dor donderinge

jy

wat al my verskrikkinge
gewaan of waaragtig
(so onaanskoulik !)
moes aanskou

gesig-onder-slot

wag jy

op die trae trae reën
tot my sluise genadiglik
! w o l k b r e u k !
en 'n woord van jou of 'n swye
wegswenk
na 'n tydelike baai

maar nou het die waters gebreek
en ek hardloop
los en ligblind
weg
    van
        jou
hardloop ek
wat nog beswaarlik kruip !

Greta Sauerman

Ek het die hele dag verlang
na blou oë op geveerde sy,
maar waar ek aan die riete hang
staar jy by my verby.

Ek het geweet dat als omwentel,
dat wurms drade spin van sy —
oor my buig die skone reënboog
van God, en mens, en jý !

WILDSBOK

As die rugstring die tye meet,
kom die brand van die lam nader —
in uit die ver wit winde van die nag,
en die koper van straatlige oor sy pyn:
dié brand wat maar áltyd sy eie is.

STAD

Tussen strome platannas
en trosse pers papawers
drentel pote, kruppel,
horingagtig, sekuur . . .
blou linte skoelappers
bind bloed en bloeisel
saam
in torso's van uil en gans,
tong en vis:
mense kloek in bondels pyn.

SOMER

Druppels tuimel, al die
dorings is om my hoof,
tortels hartstog.
Rooi swael, soen die son !
Kanaries word oë wat galop.
Op die hingste se pote
bloei daar blou blomme.

DUIWELS-DANS

Die dans het die stilte in my
volmaak tot lig en wit visse;
jou heupe was rondom my, ín my
polsend warm
met die geur van riet en granate,
en al die duisend diere van
die kanferfoelie.
Tóé het voelhorinkies en pote
die kreet van die nag gebring;
maar nóg was hy teer en sag
en sy asem koel op my wang . . .

NAG

Die duiwe se koppe brand rooi,
Jan-tarerat vreet my lewer !
Korrels stuif in hulle keel:
ek sterf van die koue . . .
Kabouter, my hart
gee my jou blom;
die nag is vol vlinders
in my mond tjirp kokkewiete.
Nag, die lammers kom,
die narsings pik my brein,
Emmanuel, kóm . . .
die sterre brand my borste.

Marie Viljoen

KATARSIS

in bleek woestyn
lê onwis uitgewis

dor tonge
lippe
koud
sonder woorde

waai
die mens toe
onder huilende
duine

en vlamme
groeï in
gebroke groen oë
vol brommers

die gees tjank
hol
in honger winde

dáár
sien
die oog

hom

woord
agter
woord
is

SANGE

my aarde
skeur in
geboorte

wilde pyn
omrank
die keel

hiér
waar realiteit
my uit
drie dimensies
beur en
son
vlammend uit
'n kruis
ontploff

hande bloei
vredesterre
baar
son
die bloed
woord groei

Swaard
bárs die hart
in sonneblomme

hél wring oop
vlinders vlug
voor smartsonne

o wyn o sang
son bloedson
godsongod Ra

my bloed spuit
bo sfinkse uit
rooi moddervrug
van die nyl

nageboorte
ons kwyl illusie
kots eeue op nylwalle
sterf aan sonhonger

Marietjie Joubert

Die Put

In ons huis het daar Sondag 'n sekere roetine geheers. Ma het ons vroeg-vroeg uit die bed gewoel en al wat kind was, moes Sondagskool toe. Ná Sondagskool is die kinders na Ouma Nonnie se huis terwyl die grootmense die kerkdien bygewoon het.

Ek was nog te klein om Sondagskool toe te gaan en my boetie Chris en my suster het alleen gegaan. Hulle het ná Sondagskool gewag dat Pa my by die kerk aflaai en ons drie het dan die blok na Ouma Nonnie se huis gestap. Partykeer het ons Ouma Nonnie langs die pad gekry op pad kerk toe. Ons het almal op die sypaadjie stil gestaan terwyl Ouma Nonnie aan my suster instruksies gee oor wat ons mag, en veral wat ons nie mag doen nie, in haar afwesigheid. Ouma Nonnie het 'n klein ronde figuurtjie gehad met krom skouertjies en spierwit hare. Sy het haar sondagbeste aangehad met die jakkalsvel om haar nek, sy stert stewig met sy bruin bek vasgeknyp.

Dit was die jakkals se oog wat die meeste aandag getrek het. Terwyl Ouma Nonnie praat, het ek met ontsag na die glasoog gekyk wat tussen die jakkalshare uitgesteek het. Dit was 'n blink, lewelose oog wat my met weersin vervul het. Tog kon ek nooit ophou om daarna te kyk nie.

Ouma Nonnie se huis was groot en binne was dit altyd skemer. Daar was twee vertrekke wat nie vir ons verbode was nie en hulle was die kombuis en Ouma Nonnie se slaapkamer. Omdat die kombuis in een hoek van die huis was en die slaapkamer in die teenoorgestelde hoek, het ons die lang gang gebruik om tussen die twee vertrekke te beweeg. Die deure tussenin was toe. Dat daar wel maar net doodgewone slaapkamers was, het ons uitgevind toe ons jare later 'n ruk lank by Ouma Nonnie gaan woon het terwyl Pa en Ma gaan rondreis het. Maar selfs op daardie tydstop het die middelste van die drie vertrekke gesluit gebly. Dit was Oupa se studeerkamer.

My suster is eenkeer in die kamer toegelaat. Sy het vir ons vertel dat dit 'n stowwerige kamer was met boekrakke vol boeke van alle groottes en diktes. Daar was ook 'n portret van Oupa teen die muur. Hy het 'n wit gesig gehad met 'n snor en treurige oë.

Op die tog tussen kombuis en slaapkamer het ek soms ademloos voor hierdie geslote deur gestaan, te bang om eers aan die deurknop te ráák, maar met 'n brandende begeerte om die geheime agter die toe deur te leer ken.

Ná kerk het Pa, Ma, Ouma Nonnie en ons kinders gedinner in die eetkamer. Dit was die één vertrek waar ons wel Sondae toegelaat is. Daar was 'n groot eikehouttafel met agt stoele, 'n swaar geblomde tapyt en 'n sideboard met 'n groot blink spieël. Op die sideboard was een van die mooiste artikels in Ouma Nonnie se huis — 'n liggroen vaas met wit trane wat oor sy rand gestort het en op verskillende hoogtes versteen het tot wit, dof gloeiende was.

'n Sekere ongeskrewe etiket is in die eetkamer gehandhaaf. Die tafel en stoele, so het Pa ons herhaaldelik vertel, het Oupa laat maak van 'n eikeboom wat agter in dieselfde erf gegroei het. Oupa is dood 'n maand voor ek gebore is. Hoewel my boetie Chris en my suster nog kon onthou hoe Oupa Jakkals-en-Wolf-stories vertel het, was dit asof Oupa met somberheid geïssosieer is. Sy dood het in die eetkamer gehang, saam met ons om die statige tafel gaan sit en agter die vaas met die trane uitgeloer.

Daarom was ons vol eerbied en respek in die eetkamer. Toe ek eenkeer per ongeluk die tamatiesous omgestamp het en my suster dit van die lag uitgegil het, het daar 'n vreesagtige stilte gevolg. Ons het almal verdwaas gekyk hoe die tamatiesous oor die wit tafeldoek dy en dy totdat dit soos 'n rooi, oop wond daar gelê het. Ma het, na 'n ewigheid, opgestaan en woordeloos 'n lap in die kombuis gaan haal.

Pa en Ma is na dinner huis toe en Ouma Nonnie moes ons kinders besig hou tot aandete. Ons het partykeer op die groot agterstoep met albasters of leë garetolletjies gespeel terwyl Ouma Nonnie geslaap het. Meestal het ons almal egter veld toe gegaan. Ouma Nonnie het soetkoekies en cream soda in 'n mandjie gepak en die week se koerante saamgeneem.

Die veld was suid van die dorp, naby die lughawe. Ons het altyd naby die reïnspoor stilgehou. As daar 'n trein aankom, het ons uitbundig nader gehardloop en vir die drywer gewuif. Ek onthou die indruk wat die swaar hyging van die lokomotief op my gemaak het. Ek het met 'n mengsel van bewondering en vrees gekyk hoe die rook, soms wit, soms grys en soms vuilswart by die skoorsteen uitgespoeg word. Miskien was die drywer moedswillig, want so dikwels het die skel gefluit van die trein losgebars sodra die lokomotief reg langs ons was. Dan het ek verward probeer loskom van die drywende rook en tevergeefs probeer om die watte-agtigheid van die rook en die skelheid van die gefluit te versoen in 'n werklikheid.

Ouma Nonnie het agter in die ou geel-en-groen motor gesit en koerant lees, haar voorkop gefron. Haar kop was agteroor en sy het onder haar oë uitgeloer en haar lippe het met siggeluidjies die woorde gevorm terwyl sy lees.

Naby die plek waar ons altyd piekniek gehou het, was daar 'n ou put in die veld. Daar was in die winter altyd 'n droë gebarste modderkors op

die bodem. Ek en my boetie Chris het soms vir ure lê en kyk na die patrone in die barste. In die somer, ná die reën, was daar soms 'n poel water onder in die put. Dit was met so 'n geleentheid dat my boetie Chris my uitasem kom roep het om sy vonds te kom beskou. „Gou, kom kyk daar by die put!” het hy hees gefluister. Dit was duidelik dat Ouma Nonnie nie hiervan moes weet nie.

Ek het dadelik my huis in die takke verlaat en hom gevolg, so vinnig as ek kon. Ons het langs die put plat op ons mae gaan lê. Ek kon 'n bulterige vorm in die plas water uitmaak. Onder in die put het 'n dooie hond gelê. Dit vel het gespan oor die maer ribbes en in die skemer kon ek wit gebreekte tande en 'n oopgesperde blink oog uitmaak.

My hart het geruk teen die koue klip. Daar was klein druppeltjies sweet op my boetie Chris se gesig. „Hy is dood,” het hy gefluister.

„Wie het hom doodgemaak?”

„Seker die kaffers en toe het hulle hom in die put gegooi.”

„Hoekom het hulle hom doodgemaak?”

My boetie Chris het gefron. „Miskien het hy in die donker self in die put geval.”

„En toe?”

„Toe kon hy nie uitkom nie.”

„En toe?”

My boetie Chris het stilgebly en eers na 'n lang ruk gesê: „Toe is hy dood van die honger.”

Ek het omgerol en gekyk na die wolke. Ek het gedink aan Oupa en die jakkalsvel met die gladde, skoon hare en die blink oog. Vir 'n oomblik het ek die jakkals onder in die put sien lê, sy blink hare vuil en gekoek van die modder, donker holtes waar sy oë moet wees. Ek het Oupa se treurige gesig gesien met wit wastrane op sy bleek wange. Ek het my keel voel krimp.

My suster het geskree: „Daar kom 'n trein aan!” My boetie Chris en ek het deur die lang gras gehardloop. Die dorings het my bene gekrap en die klitse het in my sokkies bly sit. Langs die treinspoor het ek uitasem teen die doringdraad geleun en met toe oë bly wag vir die helder fluit van die trein.

Brenda van Rensburg

TWEE PROSAS

HART VAN GOUD

Dis amper die einde van die reis dink sy tam. Sy vroetel die laaste blinkwang appel uit die kardoesie, maar smyt dit na die eerste bytslag driftig weg waar dit voos langs die treinspoor gaan lê.

Die trein fluit. SYBRANDSKRAAL pou die bord in die middel van die perron. (Loop, loop nou, maar moenie by my kom kla as jy swaar kry nie.)

Sy lig haar koffertjie met die begrafnisrok van die bank af en begin die steil pad na die dorpie klim. Gesigte wat Sybrand se wegloperdogter herken, verstyf. Die skande, dat sý dit waag om terug te kom nadat sy die goeie man so swak behandel het.

Sy loop tot by die heel boonste punt van die hoofstraat en draai toe links om by die groot, lelike gewelhuis uit te kom. Op die hekkie flits die koperplaatjie — Sybrand Peens; sy wil byna byvoeg, Rex. Die grasperk is dor geryp — die duurste tuin in die dorp lê bleek in die wintersonnetjie.

By die voordeur kom die ou verplooide vroutjie met die blou oë haar teë. Vir 'n oomblik sweem 'n glimlag om die moë ou mond, maar net vir 'n oomblik; versteen. Dan eis die groot stilte haar weer.

Sy loop die skemer sitkamer binne. Die purper gordyne irriteer haar soos altyd. (Dit sal purper wees, hoor jy! Nie bont soos die van jou onderdorpse vriendinne nie. Vrolik — ba!) Sy trek die een gordyn huiwerig op 'n skrefie, ruk dit met geweld oop. Lig stroom die vertrek binne. Sy voel die lag in haar opborrel — dan skater sy effens histories. Die vergroting teen die muur tril afkeurend. (Raas jy al weer? Altyd 'n gelag en gegiggel. Nie in my huis nie. Hier sal jy jou stemmig gedra soos dit Sybrand Peens se dogter betaam.)

In die slaapkamer trek sy die boonste laai oop. Dis leeg. Die ou opstand bruis weer opnuut. Die één ou foto'tjie van Oubaas haar hond, die klein silwer strikkie van 'n weeldebotteljie reukwater, die pink kersie van 'n verjaarsdagkoek — dis weg. (Ydel kind. Dis wat jy is. Rommel van die onderdorp.)

Nee, ek wil nie eet nie, Moeder, nie hier nie. Ek is ook nie moeg nie. Ek wag net vir drie-uur.

Die stoet kruip na die kerk. Die vlae hang halfmas. Die winkels is gesluit. Die gemeente sit met geboë hoofde. 'n Fluisterveldtog ritsel deur die kerk as die weduwee en die droster hulle plekke inneem.

Die linkervleuel word deur die ouetehuis gevul. (EK bou vir hulle 'n ouetehuis, want hulle moet huil op my gegrafnis. Julle moet almal huil. Maar dit gee jou nog nie die reg om met die versukkelde ou spul te heul nie. Jy sal daar wegbly.)

Dominee se stem dreun oor die treurende skare. 'n Groot man is uit ons midde weggeneem; 'n voorbeeldige burger; 'n geliefde vriend; 'n simpaticke vader — 'n man met 'n hart van goud."

'n Helder straal tref die kansel. Iemand snuif. Daars vele eerstes wat . . .

Die kinderkoor sing, „Daars bemindes in die hemel."

Die duur orrel, 'n laaste geskenk van ouderling Peens, kerm die dode-mars uit. (Ek verpes jou ewige musiekmakery!)

Die begrafnisingangers volg die donker kis eerbiedig. Tussen die groepie emosionele kleurlinge staan Annie, die kombuisbediende, droogoog.

Die verkrimpte ou vroukje gooi 'n paar blomblaartjies vreesagtig op die kis.

Stof is jy.

Sy staan haastig op as die trein tot stilstand skok. Die vaal somberte laat sy in die koffertjie op die bank agter. Sy stryk haar rooi begrafnisrok opgewonde glad. In haar klop haar hart bloedwarm.

K R I S T A L

Gisternag het die swart droom weer gekom. (Jy het mos nooit in drome geglo nie, van watter kleur ook al.)

Dit is weer die wintersoggend op die kaai. Jou hangkuif en laggende oë het saam met die skip die hawe uitgebeur — weg, vorentoe. Ek het halfverkluim die kristalvaas teen my vasgedruk.

„Dis nou wel nie 'n bal nie, maar dink aan my as jy die eerste voorjaarsbloeisels daarin steek," het jy geskerts.

Toe het die suid-oos die laaste kreukelpapierlintjie uit my hand geruk en hare en mis oor my oë gewaai. Van toe af kom die swart droom. Ek roep en roep en jy vaal laggend verder en verder weg.

* * *

Die woord is die magtigste wapen wat die mens het. Daarmee koppel hy alle tyd. (Jy het so rotsstyf in die woord geglo.)

Met die wakkerrukslag wil ek uit die bed spring, maar trek skielik terug soos 'n skilpad by die geringste aanraking aan sy vereelte dop.

Jy kyk wasig vanuit die swartraamkiekie na my. (Met amateurs was jy altoos ongeduldig.) Dan voel-voel my oë oor die kaal muur, glip verder, bereik die kristalvaas wat 'n vlinder lugbriefie stut.

Uit 'n kamer hoër in die gang golf die oerklag — wie kan my sê hoe ver die liefde lê?

Dan onthou ek — dis posdag.

My wintershart begin die lang reis na die voorhekkie.

Buite is alles lewe. Die bome stoot sku hul eerste bultjies uit. Die lug is vol blou voëlsang en son.

Dis heerlike lente . . .

Ek strand op die lokkende rooi bussie.

* * *

Die swart suid-oos waai in die Kaap.
Vanoggend het die kristal gebreek.

Theunis C. C. Lombard

PENSIOENARIS

sy hande:
van wat
eenmaal was
'n verminke
gevoude visioen

is hulle so ?
ontvang hulle so
die ouderdomspensioen ?
gewebte stukkies
fluitjiesriet:
vel oor been
by die plaaslike poskantoor ?
blou geaarde verdriet
knopperig rumatiek
en tremor om banknote ?

die bome staan
toeskouers
as hy boggelrug
hangskouers
die jare
verby dra
weg.

WIEGELIED VIR 'N OU MAN

Slaap maar, toe maar, slaap
en spoel op jou asemhaling
terug na heide, terug na ryp granate
en sypel selfs terug in die herinnering.

Slaap met wete van sonder verwagting
te wees, met sporing van rimpelsverdriet
en chroniese honger na ontsnapping,
slaap maar met sange van 'n vergete lied.

En wees hooghartig in jou droom,
selfs manjifiek in jou waardering
van onmoontlikheid, soos marmer so hard
en ken weer brood, die wyn en sing !

Waardeer die amper vergete,
meewarige glimlag van haar . . .
en laat bepeinsinge paar
soos skoenlappers:

Jy met jou grof en eeltgeharde
hande; ontspanne,
uitgedroogte porsies verlange.

OM TE STERWF.

die asem drup
terug in see
van die wind

selfs bloeisels
van lippe
kneus

die oë vou
vleuels
uit alle swerwe

so negeer hande
vreugde
van te ontvang
en die hart
klop nie meer
aan die deur
van more nie.

LIEWER VIND ONS

liewer vind ons
in mekaar se oë
somer en suikerpere

liewer rooiwang appels
om die tong te vertel
hoe soet die son is

wil ons dat klepel
teen metaal ons rendezvous
'n vreugde tel

verkies ons om
vrug van die son
agter sonbrille te pluk

verwag ons liefs
'n gebed gesing
op groen stelte branders
van die see . . .

gee ons ons oor
aan die brandering
die deining
van die jeug.

Mie-Jeanne Moelaert

E E N B R I E F

Het is alsof ik sterven ga
vanavond
En niets kan achterlaten
voor jou.

Het is alsof de laatste
regendruppel
gevallen is en nu de droogte komt.

Het getij draagt ons
uit de handpalm
en spoelt ons op dit strand
aan
Zon en takken van verre bomen
vreemd aan ons.

JULI 1970

Dit is geen verlangen meer maar ijlen.
Dat juist jij de dijken breken moest
en mij.

APRIL 1970

Toen ik gisteren bad dat
met de opkomende zon
in wit water en warm zand
herinneringen zouden verdwijnen,
was ook,
zelfs de diepste slaap
geen oplossing meer.

Maar vandaag brak de zon dit beeld aan splinters.

AUGUSTUS 1970

En dit wat tussen jou en mij bestaat
is kostbaar als een oud boek
waarvan men de vergeelde bladen
voorzichtig
om moet draaien.

Jouw diepte is de verte in mijn ogen
en onze hoop de kringen om de zon.
Van de aarde kunnen wij vergeten
er is alleen nog zand in de woestijn die je schiep.

NOVEMBER 1970

Eens wanneer de doden
mijn goden niet meer zullen zijn
eindigt dit verhaal.

Dan, wanneer de schaduw
ook verkleumt
zullen wij niet meer weten.

Nu troosten wij onself
dat het te laat is.
Morgen is voorbij.

W A C H T E N

In een klooster,
waar de grote dagen feesten
van eenzaamheid zijn.
Daartussen de stilte
en ik
van wachten.

— — — —

W A N N E E R

Wanneer zal je weten dat jij mij
jouw dwaalweg
hebt opgestuurd?

Je vergat een gids te zijn
en misrekende mijn moed
Wanneer zal ik genoeg van jou geleden hebben.

Ik wil naar maandag wandelen
Doordrenkt is gisteren
en vandaag is leed.

W I N T E R

Alwaar de sneeuw geen sporen lijdt
en stille vriendschap
verstaanbaar
spreekt.
Woorden gaan
in afwezigheid
te leur in de nacht.

"

Joan Lotter

Die Windpomp

Aan die begin het ons nie geweet waarvoor dit bedoel is nie. Ons het gemeen dis maar nog een van die onooglike huisies wat die owerhede blykbaar soveel plesier verskaf en wat in verband staan met elektrisiteit of een of ander obskure ding waarvan niemand ooit die funksie ken nie. Tog werk daar van tyd tot tyd mense by hierdie plekkies en lyk dit of hulle van een of ander nut is. Hulle maak net so 'n grieselige indruk met die hoofskedels en ander waarskuwings duidelik in swart of rooi op die silwer verf van die deur aangebring. 'n Eienaardige aantrekkingskrag wat daardie hoofskedel en gekruisde geraamtebene met die afwerende woorde het — amper soos 'n ongelukstoneel toeskouers trek. Morbiede humorsin het die ou gehad wat eerste aan die hoofskedel en doodsbeendere as 'n waarskuwingsteken gedink het.

Ons het aan die begin gekla oor die lelike ou geboutjie wat die ongebroke skoonheid van ons graspleintjie langs die besige, smal straatjie kom skend het. Saterdag speel die seuntjies van die buurt daar met hulle modelvliegtuigies. Hulle klink soos groot, vriendelike torre. Dis 'n gesellige geluid. François se pa is 'n loods. Sy vliegtuig was 'n model van sy pa s'n. In die somer oefen hulle middag krieket en in die winter rugby. Augustusmaand laat hulle hulle vlieërs vlieg. Af en toe sit een in die elektriese drade vas, maar gewoonlik is dit 'n lekker oop plek vir 'n vlieër. As hulle dan so 'n ou dingetjie daar móet opslaan, kan dit dan nie esteties meer bevredigend wees nie? het ons gevra. Maar nie te hard nie, dis te veel moeite om regtig hard en deur die „regte kanale” te kla. En almal is te moeg om moeite te doen. Van enige aard. Dus het ons stil gebrom, af en toe wanneer ons daarvan onthou, of daar verbyry, of op die oomblik niks anders het om oor te kla nie. En as ons die keer selfs deur die verkeer so ver as die geboutjie kon kyk of besef dat ons hom sien as ons by die driehoekie verbyry. Later het hy so deel geword van die stadskap dat niemand meer bewus was van hom nie.

En toe, dit was op 'n Vrydag, ek onthou want dié aand het die LV 'n kaas- en wynpartytjie gehou en „almal” was daar, het een of ander geheimsinnige iemand 'n stellisie daar kom aflaai. Dit het vreemd, uit sy plek, op sy sy gelê, op die groen gras van die pleintjie — soos 'n gebroke ding wat die stryd gewonne gegee het, weerloos en doelloos.

Skielik was ons weer bewus van die pleintjie en die lelike geboutjie. Dit was weer die onderwerp van gesprekke. Wat is dit? Wat maak die stellasië juis hier? Wil hulle die pleintjie ontwikkel? Tog nie met so 'n toring-affêre nie! Dit kan vir die poskantoor wees. Die telefone gebruik sulke goeters. Of FM. Wie weet, selfs die begin van beeldradio. Dis 'n windpomp!

Die aand met die partytjie was daar 'n geweldige reën- en donderstorm. Wie sê dis nie 'n weerligafleier nie? Onder die gaste was natuurlik die stadsraadslid. Wat se windpomp sit julle daar op ons driehoekie op? het iemand hom gevra. En gaan ons hom deeglik inwy as hy klaar is?

Die stadsraadslid het effens geglimlag.

Dis 'n waarskuwingsirene.

Die Departement van Burgerlike Beskerming het plek gevra en die stadsraad het dié grond beskikbaar gestel.

Niemand het kans gesien om die partytjie-glimlagte so skielik van hulle gesigte af te vee nie. Niemand wou wys dat hulle geskok is nie. Almal het oënskynlik ewe ongeërg hierdie inligting geabsorbeer. Iemand het gesê:

Nou onthou van die paartie vir die inwyding!

Daarna is ons huis toe.

Sondag is ons kerk toe.

Toe ons op pad kerk toe by die pleintjie verbyry, was daar 'n spoorweglorrie en 'n hyskraan. Toe ons van die kerk af terugkom was die hyskraan en die spoorweglorrie weg. Op die geboutjie het die toring gestaan. Bo-op die toring was die sirene.

Die skok was dat dit so 'n pragtige ding was.

Uit ons eetkamer kan ons dit sien elke keer as ons aan tafel gaan sit om te eet. Dit was pragtig. Slank en silwer.

Die volgende dag het 'n lorrie vol werkers gekom. Die arbeiders het teen die toring opgeklouter en soos bobbejane in die stellasië gehang. Hulle was die heel dag in die toring. Die aand het hulle huis toe gegaan en toe was daar 'n leer aan die toring vas. Dit het die pragtige skoon lyn van die toring bederf. Hy was nie meer so mooi nie.

Die seuntjies het minder gereeld hulle krieket en rugbyoefeninge op die driehoekie gehou. Die spannetjie het geleidelik yler geword totdat hulle glad nie meer daar speel nie. Deesdae sien mens meer dikwels bediendes in groepies daar rondlê of -sit. Soms is daar 'n kinderwaentjie by hulle of 'n paar kleuters.

Weke later het iemand 'n ronde, oop staalkonstruksie op die gras kom neersit. Die volgende dag het die lorrie vol arbeiders weer gekom. Weer het hulle die hele dag in die toring gehang. Toe hulle laat die middag weg is, was die leer wat aan die toring vas was, afgehaal en die ronde

konstruksie daaraan vasgesit. Nou is die sirene en sy toring glad nie meer mooi nie. Die ronde ding gaan aan die binnekant van die toring op tot waar dit by die sirene kom. Dan gaan 'n klein stukkie van die ronde ding langs die sirene op tot by die orrelpypgat waar die wind deur moet blaas. Hier is 'n platvorm met 'n reling vasgeheg. Nou is nie net die toring nie, maar die lyn van die sirene self ook bederf. Die ronde leerbesigheid is blykbaar veiliger as die windpompleertjie wat eers in die toring was.

Een Saterdagoggend het die seuntjies met hulle modelvliegtuigies weer op die pleintjie gespeel. François s'n het teen die stellasio vasgevlieg. Die een vlerk het afgebreek. Hy is met die stukke in sy arms straat-op — huis toe. Nou vlieg hulle Saterdag op die groot park naby die skool. Daar is genoeg oop plek. Soveel dat 'n helikopter anderdag met die lugvertoning daar kon land. Die vlieër-entoesiaste gaan ook liewer soontoe.

Die kinders beduie vir hulle maatjies ons bly by daardie toring, net so 'n entjie anderkant hom. Die maatjies is in hulle skik dat hulle nou presies kan bepaal waar ons huis is. Af en toe, as hulle daaraan dink, vra die kinders wanneer word die sirene getoets. Hulle wil hoor hoe hy klink.

Ons praat nie meer oor die toring nie. Ons sien dit as ons eet. Ons het stilswyend en met 'n onverklaarbare skuldgevoel ontdek dat daar in die ander woonbuurte identiese sirenes is. Ons dink nie eintlik oor hom nie, maar saans as ons op die balkon uitgaan en mens vergeet en jy kyk soontoe, is daar die gladde, dof-blink figuur in die maanlig of die straatlig.

Ons wag half-bewus vir die aankondiging oor die radio en in die koerant dat die nuwe sirenes getoets gaan word op 'n sekere dag en uur. As die straalveg-vliegtuie met nagoefening oor ons vlieg, weet ons van die blink, slank ding in die maanlig. Hy het deel geword van ons stadskap.

Eveleen Castelyn

ROETE 9

Namakwaland blom
by magnoliadal
daar swem eende
en kinders ry bootjies
op 'n groen plaasdam.

Ek wou afklim
by die halte
op die werf
maar die bus
jaag verby.

Skerp ligte en rook
groeï vliese oor jou kykers,
die drukking van trane
veroorzaak groenstaar-gloukoom
en met 'n katarak
sien jy watervalle

of miskien was die veld
en die plaasdam
op die roete
na die middestad
maar net 'n kindse droom.

VROU WAT WERK

Ek het die son gegroet
die wind
die lug se voëls
my man
my kind
en met die koplamp
van my brein
'n hele dag gaan werk
in die myn

van 'n gebou
en toe ek na halfvyf
weer uit die hysbak klim
was my kind al groot
my man was grys
en die swaels het reeds vertrek
met die jaar se somerboot.

VAN KERSFEES TOT MEI

In Desember
is Jesus weer gebore
en hulle het Hom toegedraai
in geskenkpapier
en Hom neergelê
in die supermark.

Ek het 'n boom versier
met liggies en engeltjies
en Hom uitgenooi
na 'n kersfeesmaal
van kalkoen en wyn
maar Hy het weggevlug
na die woestyn.

Goeie Vrydag was 'n pasga
Sonder bitter kruie
en ongesuurde brood
voor die langnaweek se uittog.

Op Paasmaandag
is die opstanding uit die dood
feestelik gevier
met paashasies en paaseiers
in blinkpapier.

Hemelvaart
was die eerste vakansiedag
in Mei
waarop ons kon dam toe ry.

WINTERVERDRIET

Die seisoen
van my lense
is amberverdriet:

die bome van April
bieg, kerse koper
in 'n katedraal;

Mei se takke
staan riete bruin
in 'n vensterpoel;

Junie se dakke
dwaal verdiepings brons
na die son
in die rook

en as Julie vergeett
met 'n kelk affodil,
Augustus kafferboom brand
en September meibloom blink

dan koop ek vir my 'n donkerbril.

Roger Pieters

Triomf van de Ambtenaar

Meneer Janssens stak zijn nog ongeopend regenscherm buiten de deur en wist, op hetzelfde ogenblik, dat er iets was veranderd in de stad. Alsof zijn paraplu de antenne was van een zesde zintuig. Meneer Janssens was ervan overtuigd een zesde zintuig te hebben dat hem van wijzigingen in bestaande toestanden op de hoogte bracht. Hij-zelf schreef deze gave toe aan het feit dat hij sinds zijn twintigste jaar, juister gezegd: na zijn legerdienst, tijdens welke maanden hij zijn laatste maar zeldzame wilde hairen verloor, steeds dezelfde was gebleven. Hij had steeds dezelfde leefregel gevolgd, steeds eenzelfde, zij het dan geregeld vernieuwde, kledij gedragen: grijs streepjespak, donkere overjas, stijf, zij het dan plat boordje, zo oudmodisch was hij ook weer niet. Slechts de dophoed werd rond de dertiger jaren vervangen door een donkergrijze vilthoed. Bovendien vertrok hij elke morgen stipt om zeven voor acht paraplu naar buiten en riep, vroeger naar zijn moeder, nu naar zijn kantoor, hij stak, tenzij de zon uitdrukkelijk scheen, eerst zijn vrouw: „Tot vanmiddag, ik ben thuis om tien over twaalf.” Doordat hij-zelf een voorbeeld van punctualiteit was, voelde hij steeds meteen elke verandering in zijn omgeving aan. Wat hem wrevelig maakte. Bovendien werd hij nerveus wanneer hij niet meteen ontdekte wat er precies veranderd was. Hij groette de bakkersjongen en agent nummer zoveel van wie hij steeds de dienstijver had geprezen, hij groette zijn buurman over wie hij niet even lovend kon spreken aangezien deze blijkbaar met zijn tijdsregeling overhoop lag. Slechts af en toe verlieten zij samen hun woning. Dáár was dus niets ongewoons. Was er iets in de lucht? Was het de onverwacht hoge temperatuur voor deze tijd van 't jaar? Meneer Janssens dreef het niet zo ver dat hij vanwege de natuur dezelfde constantheid aan algemeen geldende normen verwachtte. Dát was het allemaal niet maar het feit dat er onbetwistbaar iets was veranderd kon meneer Janssens er toch niet toe brengen hier of daar te informeren of een straatje om te lopen. Kantoor begon om acht uur, hij verlangde dat iedereen er was om twee voor acht, hij-zelf arriveerde om één voor acht, er bleef dus één minuut tijd voor de roetinebegroeting die erbij hoorde om de goede verstandhouding te bewaren. Men begint niet een werkdag zonder elkaar te begroeten, men valt niet een kantoor binnen zoals een eivolle danszaal. Meneer Janssens had het, zonder zich anders voor te doen dan hij was, zonder ellebogenwerk, een heel eind geschopt

in de administratie en bekleedde nu, sinds enkele jaren en tot eenieders voldoening, het ambt van bureauchef. De mensen die bij hem werkten, hij noemde hen tactvol: „mijn collega's” en dacht er telkens bij dat ze nu eigenlijk zijn collega's niet meer waren, waren ervan overtuigd dat ze het slechter hadden kunnen treffen. Hij verlangde ook niet veel: de gebruikelijke ochtendgroet en een rustige stemming die tot werken uitnodigt. Straks zouden ze even rechtop staan achter hun lessenaar en, hijgend, „dag chef” zeggen. Hij verlangde niet dat een bejaard man zoals meneer Vandenberghe tot diepere eerbetuigingen zou overgaan, hij kon het dus evenmin eisen van de jonge Clauwaerts, van de oude vrijster juffrouw Claire en van Yvette, tweeëntwintig jaar en naar het scheen aantrekkelijk. De normen die meneer Janssens zich omtrent vrouwelijk schoon had gevormd dateerden uit de tijd dat hij op zoek was naar de vrouw die het best bij een ambtenaar paste en verscheen sindsdien wel een en ander veranderd. Wanneer men hem zegde dat Yvette mooi was dan legde hij zich daarbij neer. Hij kon wel een gefundeerde discussie voeren over wetteksten en gewijzigde besluiten inzake bijkomende taks op luxe-artikelen, maar over vrouwelijk schoon hield hij wijselijk zijn mond. Meneer Janssens was dus iemand die men zou kunnen noemen: gearriveerd. Dit sloeg niet enkel op zijn maatschappelijk positie die hem bvb toestond een partijtje kaart te leggen met de notabelen van de stad, met uitzondering dan van burgemeester, notaris, dokters en apothekers, maar ook op zijn instelling. Zijn visie op maatschappelijk bestel, politiek, zo binnen- als buitenlandse, godsdienst en cultuur was nu gevormd en hij behoevende er zich wel voor diepere discussies over deze onderwerpen aan te gaan. Slechts waar het ging over zaken die uiteraard af en toe werden gewijzigd liet hij zich wel eens tot redetwisten overhalen. Een mens kan niet anders dan zich aanpassen wanneer er zich in zijn milieu veranderingen buiten hem om voordoen. Hij lokte dan zelf wel eens de discussie uit, daarbij steeds goed oren en geest openzettend.

Deze leefregel volgend was meneer Janssens geworden wat hij was: ambtenaar. Het niet krijgshaftige maar zo onmisbare type in elke samenleving. Het was dus tenslotte niet zo wonderlijk dat meneer Janssens die morgen wist dat er iets was veranderd. Zijn nieuwsgierigheid was gewekt maar er was meer nodig opdat hij het ritme van zijn passen zou opdrijven. Was er minder volk op straat dan gewoonlijk en vertoonde eenieder tekenen van grotere haast? Ik zal het mij wel verbeelden, dacht meneer Janssens. Het deed hem genoegen en het stemde hem wat rustiger dat hij collega's ontmoette precies op de plaats waar dit altijd gebeurde. Meneer Verbeelen op de hoek van de Lange- en de Marktstraat. „Dag Meneer Verbeelen, mooie morgen.” „Dag Meneer Janssens, we mogen niet klagen.” Wederzijds hoedje lichten. Meneer Helmoortel kruiste hij vlak voor de bazaar, meneer Depoorter, die meestal opstapte met meneer

Verpoorten, was vanmorgen alleen. Dat gebeurde wel meer, minstens een paar keer in de maand. Meneer Verpoorten was nog erg jong, acht jaar dienst. Zo stapte meneer Janssens, in een tempo van achtenzeventig passen per minuut, en alles leek zoals elke ochtend. Op de hoek van de Lange- en de Hoogstraat keek hij op zijn uurwerk, zoals steeds. Drie minuten voor acht. Daarna keek hij naar het uurwerk boven de poort van het stadhuis en vergeleek. Boven het uurwerk hing de landsvlag, het was zo de gewoonte in deze stad, een fijne gewoonte vind meneer Janssens. Goed of slecht, het is mijn land en het volk moet verbonden zijn. De vlag werd nooit ingehaald. De vlag met de horizontale blauwe en witte banden was, door voortdurend aan alle weer te zijn blootgesteld, zo vuil geworden dat er een flinke bries toe nodig was om haar te doen wapperen. Maar vandaag wapperde ze en er stond bijna geen wind. Meneer Janssens merkte dit onbewust op, want het behoorde niet tot zijn roetinebewegingen de vlag te bekijken op de wijze waarop soldaten dit elke ochtend moeten doen: borst vooruit, kin ingetrokken, presenter 't geweer onder het gebrul van een martiale sergeant-majoor. Zo vaderlandslievend was meneer Janssens nu weer niet. Het vaderland was er nodig om mensen, die dezelfde taal spraken, ongeveer dezelfde godsdienst beleden en dezelfde belangen hadden, bij elkaar te houden. Het vaderland was eerder een middel dan een doel. Maar niettemin nam meneer Janssens er een paar sekonden van af om na te gaan waarom de vlag wapperde. En toen werd hem veel duidelijk.

Minstens een halve minuut bleef hij staan om zich ervan te overtuigen dat het niet de vlag was met de horizontale blauwe en witte strepen die zo vrolijk in de ochtend wapperde maar een vlag met weliswaar dezelfde kleuren, maar vertikaal gestreept.

„Vertikale strepen,” mompelde meneer Janssens. Belangrijke constata-ties formuleerde hij meestal met halfluide stem. Ook op het bureau. Dit bespaarde hem meteen een formele mededeling aan de collega's.

„Nu kan het volgende gebeurd zijn,” dacht meneer Janssens, nu onuitgesproken, „ofwel heeft men de vlag gewassen, het kan ook een nieuwe vlag zijn, en haar bij vergissing verkeerd aan de stok bevestigd, maar dat is praktisch onmogelijk want er zijn immers slechts lussen aan één zijde. Ofwel is het de vlag van de nieuwe partij, van de partij van de orde, de P.O. In dit land staat alles op zijn kop, placht de leider van de P.O. te zeggen, hij brulde nooit, wij zullen de zaken recht zetten. Wij houden van het vaderland, net als iedereen, en daarom behouden wij de oude vlag die een zo roemrijke geschiedenis dekt. Maar om te bewijzen dat we de zaken hier recht zullen zetten, dragen we de vlaggen met de strepen vertikaal. Niet zo verkeerd geformuleerd,” dacht meneer Janssens, maar verder ging zijn interesse in de P.O. niet. Hij was ervoor noch ertegen. Hij had zijn politieke overtuiging, sinds jaren. Weliswaar

was de partij, die deze overtuiging schraagde, sinds lang van het politieke plan verdwenen, ze had ook geen vertegenwoordiging meer in het parlement, maar dat vond meneer Janssens ook niet nodig. Politiek vond hy überhaupt niet nodig. Wat nodig was, was administratie.

„Dus hangt daar nu de vlag van de Partij van de Orde,” besloot meneer Janssens zijn gedachtengang. Hij dacht in hoofdletters maar hoedde er zich voorlopig voor conclusies te trekken. Hij keek op zijn uurwerk en was misnoegd. Hij had een minuut oponthoud gehad en voelde zich nu verplicht niet alleen het ritme van zijn passen op te drijven tot ongeveer negentig maar daarenboven moest hij bovenmatig grote passen zetten. Deze supplementaire inspanning versomberde zijn anders zo gelijkmatige humeur in zoverre dat hij bij zichzelf de bemerking maakte dat de jonge Clauwaerts, die, naar hij uit zekere uitlatingen had menen te kunnen opmaken, tot de P.O. behoorde of er minstens mee sympatiseerde, zeker wel afwezig zou zijn. Waartoe meneer Janssens geen enkele reden zag. Hij had ooit bij benadering berekend hoeveel één dag staking het land kostte en kwam tot een astronomisch bedrag. Wie ermee akkoord ging dat in dit land de zaken rechtgezet worden kon er best voor zorgen dat er geen geld werd verspild. Zijn humeur daalde terwijl hij de trap naar zijn kantoor beklom. „Hij is er natuurlijk niet,” dacht hij hoorbaar. De conciërge, die een deur aan 't ontsluiten was, beantwoordde wat hij meende een ochtendgroet te zijn. „Goedemorgen, meneer Janssens,” zei hij. Deze vond het prettig bij zijn naam genoemd te worden door iemand die elke dag minstens driehonderd mannen in donkere colbertjes het gebouw zag binnengaan. Stipt om één voor acht opende hij de deur van zijn kantoor. Stipt niettegenstaande een minuut oponthoud en hij hijgde niet eens hoorbaar. Hoogstens klopte zijn hart wat vlugger en dat kon dan nog zijn omdat ze alle vier achter hun schrijftafel stonden. Meneer Janssens had hen wel willen omhelzen: het vaderland wordt op zijn kop of weer op zijn voeten gezet maar zijn personeel was aanwezig.

„Goedemorgen,” zei meneer Janssens, voor één keer de eerste die groette.

„Goedemorgen, chef,” zeiden de twee juffrouwen, de oude en de hupse samen.

„Een goede morgen,” zei meneer Vandenberghe, alsof voor zijn chef een speciale goedemorgen was voorbehouden.

„Heil de Alwijze,” groette de jonge Clauwaerts, de hand onder de kin heffend.

Meneer Janssens keek hem even onderzoekend aan. „De Alwijze,” dacht hij, „dat zal hun leider zijn.” Hij had zichzelf op dezelfde ongeïnteresseerde wijze kunnen afvragen hoe de vrouw van Vandenberghe heette. „Hij is dus alwijs,” grinnikte hij zeer inwendig. Het hele

gevoelsleven van meneer Janssens speelde zich binnenshuids af, het was tenslotte zijn gevoelsleven.

Meneer Janssens nam het spoedschrijven, dat hij gisteren van de Minister van Economische Zaken had ontvangen, uit de schuif van zijn bureau. Hij las nooit brieven voor aan zijn collega's, brieven waren gericht aan het diensthoofd en deze organiseerde het werk dat deze brieven met zich brachten.

„Wij ontvingen het verzoek van de Heer Minister van Economische Zaken hem een lijst te laten geworden van alle bedrijven in deze sector die minstens tien man tewerkstellen. Deze lijst moet vermelden de producten die in deze bedrijven worden vervaardigd alsmede het productiecijfer. De vraag is dringend, we zullen er samen aan werken. Meneer Clauwaerts zal het publiek ontvangen.” De kunst van meneer Janssens bestond erin met enkele woorden het werkprogramma van een hele dag vast te leggen. Met een chef als hij werd niet gediscussieerd, hij ontweek de discussies niet, hij maakte ze gewoon overbodig. Het verwonderde hem dan ook zozeer dat hij er het voorhoofd bij fronsde wanneer hij uit het keelschrapen van de jonge Clauwaerts meende te mogen opmaken dat deze iets aan te merken had.

„Hm,” zei hij, Clauwaerts het woord verlenend.

„Mag ik opmerken chef dat er sinds vannacht iets veranderd is?”

„Iets veranderd? Iets veranderd dat aan de vraag van de Heer Minister wijzigingen kan brengen?” Meneer Janssens sprak duidelijk de hoofdletters uit.

„Ek vrees . . . ik meen van wel,” zei Clauwaerts moedig, en bijna kon meneer Janssens deze moed waarderen. „Er is namelijk geen minister van Economische Zaken meer. Er is evenmin nog een minister van Binnenlandse, Buitenlandse noch van gelijk welke zaken. Er is geen minister meer van Onderwijs noch van Landsverdediging. Noch van Justitie. Er is zelfs geen eerste minister meer.” Men hoefde geen goed verstaander te zijn om op te merken dat Clauwaerts, niettegenstaande de eerbied waarmee hij zijn naasthogere chef aansprak, het woordje minister met duidelijke minachting uitsprak.

„Dat begrijp ik niet,” zei meneer Janssens, na schijnbaar enkele seconden te hebben nagedacht. Maar hij begreep alles best. „Blijkbaar zijn er dus geen Ministers meer?”

„Sinds vannacht, 0.00 uur heeft de Partij van de Orde de macht in handen genomen. De Alwijze is hoofd van de Staat. De ministers demissionnerden. Er werd geen druppel bloed vergoten.” Clauwaerts triomfeerde binnen de perken.

„Ha,” zei meneer Janssens. Wat later zei hij nog eens: „Ha.” Langgerekte. Ondertussen keek hij op zijn uurwerk, maar bij zo 'n gelegenheid konden er wel vijf minuten af.

„Luister eens,” zei meneer Janssens, en hij dacht plots aan meneer Deschietere, zijn eigen chef toen hij nog een heel jong bediende was en een preekje kreeg omdat hij een optelsom verkeerd had gemaakt. „Onthou jongeman, dat de Minister geen persoon is maar een instelling. Wanneer er geen Minister van Economische Zaken meer is, dan zijn er ook geen Economische Zaken meer, dan is er normaalgesproken geen economie meer in dit land. Cijfer de Minister van Justitie weg en er is geen Justitie meer. Bedoel je misschien: Sinds vannacht is er geen Justitie meer? Geen Economie, geen Onderwijs? Dit land wordt in de chaos gedreven? Bedoelde je dat?”

„Nee,” zei Clauwaerts, „ik bedoel dat de minister van gisteren vandaag geen minister meer is.”

„Dan is er vandaag een andere Minister?”

„Maar de Minister van vandaag schreef niet de brief die U in de hand houdt.”

„Dat gebeurde reeds so vaak,” suste Janssens. „Dat gebeurt geregeld minstens om de vier jaar. Wij breken ons daarover niet het hoofd.”

„Maar deze Minister wenst niet te weten hoeveel bedrijven er in deze sector zijn.” Clauwaerts gaf niet af. Hij was koppig als een militant.

„Hij zal het toch éénmaal wensen te weten. Bovendien: een order blijft van kracht tot het herroepen wordt. Tot er een tegenorder komt.” En daarmee sloot Janssens deze ongewone discussie af.

Er gebeurde de verdere voormiddag niets ongewoons behalve dat niemand zich bij het winket aanbod. De jonge Clauwaerts zat zich op de vingernagels te bijten en dacht aan zijn medestrijders die geschiedenis aan 't maken waren. Hij hoorde, zonder te luisteren, de eentonige stem van meneer Janssens namen en getallen opsommen. „Verveta, verstoffen, negentien man. Productie 725 ton per jaar.” Meneer Janssens vergiste zich niet éénmaal, Clauwaerts geloofde dat hij zich nooit vergiste, daarom had hij zich neergelegd bij de uitspraak van zijn chef over wisselende ministers. Daarom ook was hij vanmorgen naar zijn werk gegaan als naar gewoonte, ook al wist hij daarvoor te zullen worden uitgelachen door zijn vrienden. En omdat meneer Janssens op hom dergelijke indruk van volmaaktheid maakte, haatte hij hem. Hij hoopte dat een militant van de P.O. het kantoor zou binnenstappen om de hele boel te likwideren. Alle zo zorgvuldig geklasseerde dossiers met een ruk uit de rekken vegen, het levenswerk van meneer Janssens door elkaar gooien. Het vuur leggen aan alle archieven, die meneer Janssens de fundamenten van de staat placht te noemen. Met genoegen zou de jonge Clauwaerts zelfs de honderden door hemzelf bekrabbelde bladen tot asse zien oprullen. Maar er kwam geen militant, er gebeurde niets. De voormiddag was de saaiste die Clauwaerts op het bureau reeds had doorworsteld. Alleen trok er door de straat een nogal luidruchtige

betoging. Zolang de stoet veraf bleef kon men een zeker ritme in de gebrulde slogan onderscheiden. Clauwaerts wist dat er geroepen werd: Heil de Alwijze! Janssens zag er weinig anders in dan de oorlogskreet van een tot zeker peil van civilisatie gekomen negerstam. Wanneer de betoging door hun eigen straat stapte vloeyde het ritme verward uiteen, alsof de enge straat de manifestanten belette hun geplande formatie te bewaren. Clauwaerts was beschaamd omdat alles blijkbaar in het honderd liep. Het was alsof in een zorgvuldig georganiseerd défilé een van de tanks plots aan 't zwalpen ging en de gehele orde verstoorde. Hij keek over de schouder naar zijn chef of hij zien kon wat die erover dacht, maar die dacht er blijkbaar niets over, hij dacht waarschijnlijk alleen dat het onmogelijk was zijn eigen, weliswaar krachtige stem, boven de decibelsterkte van de schreeuwers daarbuiten te verheffen. Janssens zweeg dus even en bladerde in het boek voor hem. Tijdverlies dacht hij waarschijnlijk, de P.O. wil de staat hervormen maar begint ermee kostbare tijd verloren te laten gaan. Een opdrijven achteraf van het werkritme was nutteloos en gevaarlijk: hij wist bij ondervinding hoe snel precies mocht gewerkt worden om dit feilloos te blijven doen.

Om twaalf uur rinkelden er bellen in het hele gebou maar meneer Janssens was die bel net altijd even voor. Op het ogenblik dat de schel aan 't rinkelen ging zette hij zijn hoed op. Dan waren alle sporen van de ochtendbedrijvigheid reeds opgeruimd. Meneer Janssens was stipt om met het werk aan te vangen, maar ook om het te beëindigen. Het kon tot zijn eer gezegd worden. „Goedemiddag, mejuffers en heren,” zei hij, „smakelijk eten”. Om tien over twaalf ontsloot hij de huisdeur en gewoontegetrouw keek hij tevens op zijn uurwerk.

Meneer Janssens voerde, tijdens het middagmaal geen ernstige gesprekken. Daarvoor was de dag nog lang genoeg en tenslotte leefde hij reeds zolang met zijn vrouw samen dat ernstige gesprekken overbodig waren geworden. Vandaag echter vond hij het niet ongepast, na de soep, zijn eerste indruk over het nieuwe staatsbestel weer te geven: „Niet onsympathiek,” zei hij, wat een niet geringe waardering inhield. „Ik zag er een paar op straat: witte broek, blauw hemd. Keurig. Geen wapens, geen schouderriem, geen benagelde laarzen.” Maar meer wenste hij ook niet te debiteren. Meneer Janssens was er niet de man naar om zich door een ondoordacht oordeel te verbinden, zelfs niet tegenover zijn vrouw. Maar toch vond mevrouw Janssens de nieuwe partij meteen ook sympathiek en er zou heel wat verkeerd moeten gaan eer zij haar mening wijzigde. Meneer Janssens dacht voor zijn vrouw maar hij evolueerde met de gebeurtenissen mee en het kon soms wel enige tijd duren eer hij zijn overtuiging onder een stabiele formulering kon of wenste uit te drukken. Bij mevrouw kantelden de sympathieën meteen.

Er gebeurde niets, dagenlang gebeurde er niets, behalve dat er nu geregeld opdrachten toekwamen die uitgingen, niet meer van de klassieke ministeries uit het horizontaal-gestreepte tijdperk, maar van de Rijkscommissariaten. Een Minister van Economische Zaken was er inderdaad niet meer, maar wel een Rijkscommissaris. Hetzelfde briefpapier werd gebruikt maar het woordje ‚Ministerie‘ werd geschrapt en vervangen door de nieuwe benaming. De stijl was dezelfde. Meneer Janssens bracht zijn collega's, met de vroegere eerbied, de inhoud van deze brieven te kennis. Zekere dag ontving hij volgende brief en hij las hem, bij uitzondering helemaal voor, met hoofding en al: Rijkscommissariaat voor Economische Zaken, Geachte Heer, In aansluiting met mijn messive van 14 mei jl, waarin ik U vroeg om opgave van de in Uw sector gevestigde bedrijven, heb ik de eer U te verzoeken het aantal werknemers te onderscheiden in mannelijke en vrouwelijke. Hoogachtend enzovoort.

Meneer Janssens triomfeerde zonder dit zelfs door een glimlag te laten blijken. Hij wist echter dat de jonge Clauwaerts de les zou begrijpen. Er was heel wat nodig om een administratie te hervormen, heel wat meer dan het verhangen van een vlag. Maar precies op de dag van deze kleine triomf, die hem terzelfdertijd helemaal verzoende met de hervormers, gebeurde iets dat meneer Janssens, tegen zijn zin, tot held van de partij der horizontalen maakte. De tientallen partijen die elkaar voorheen de strot afbeten om hun deel van de staatsstruif te bekomen, hadden zich nu klandestien verzoend onder de verzetsnaam: de Horizontalen.

Er bestaat, in geen enkel goed georganiseerd land, één enkele administratie die 's namiddags klanten te woord staat. Deze hebben de ganse voormiddag de tijd om zich bij de winketten aan te bieden. 's Namiddags hangt er een bordje: ‚Gesloten‘ en wanneer al eens een bureauchef ingaat op een schuchter klopje, dan opent hij het winket op een kier en hij weet: Wanneer iemand dit ziet dan word ik er stellig van verdacht foioen te aanvaarden. Meneer Janssens opende dus in principie nooit. Deze namiddag echter werd er geklopt en het was niet het schuchtere klopje van iemand die alleen maar hopen durft maar niet verwachten dat hem zal geopend worden. Het was de vastberaden roffel van iemand die ervan overtuigd is dat niemand zal durven weigeren hem te woord te staan. De drie bedienden keken als één man op naar hun chef maar zelfs het geroffel op een grote trom, vlak naast zijn oor, had meneer Janssens er niet kunnen toe brengen van zijn getallenlijsten op te kijken. Opkijken betekende opnieuw beginnen en dus tijdverlies. Hij rekende dus rustig door ook al werd, minder dan tien seconden later, opnieuw geroffeld. Er stak een zeker ritme in meende meneer Janssens onwillekeurig. Hij telde echter door, alles nog uit het hoofd, een rekenmachine achtte hij uit den boze. Slechts bij de derde roffel, die vergezeld ging van een

zeer soldatesk gebrul: „Open maken”, keek hij op. De som was af en hij kon zich permitteren op te merken dat de man voor de deur zeker niet lezen kon. „Kijk eens, Clauwaerts,” zei hij, en dat betekende een grote toegeving, „zeg dat de winketten 's namiddags gesloten zijn.” Clauwaerts keek en durfde niet meer sluiten.

„Het is een partijgenoot,” zei hij.

„Kunen partijgenoten niet lezen?”

„Hij wil binnen. En hij is niet alleen. Ze zijn met hun drieën.” Onder-tussen bracht Clauwaerts, in een ietwat benarde situatie, de groet aan de Alwijze. Hij stak er de arm voor door het open winket.

„Drie kunnen nog beter lezen dan éne,” vond meneer Janssens. Maar hij vond de situatie wel belangrijk genoeg om de onervaren Clauwaerts van zijn verantwoordelijkheid te ontslaan en hem meteen een lesje te geven in wat men heet administratieve beslistheid.

„Mijne Heren,” zei hij, „'s namiddags zijn de winketten gesloten. Leest U maar het bordje.” Beleefd maar onwrikbaar. Wat gedrukt staat is wet. „Wij zijn geen klanten,” brulde er een. Hij was waarschijnlijk de leider want goed georganiseerde partijen stellen heel veel leiders aan. „Wij zijn militanten van de partij van de Orde en wij komen in opdracht van de Minister van Economische Zaken.”

„Hm,” zei meneer Janssens, welk geluid geen enkele tegemoetkoming inhield. „Mag ik opmerken, primo, dat er geen Minister van Economische Zaken meer is maar wel een Rijkscommissaris voor Economische Zaken.”

Zelfs Clauwaerts merkte bijna met voldoening op dat de leider bloosde.

„Secundo,” vervolgde meneer Janssens, „heeft de Rijkscommissaris de gewoonte zijn opdrachten schriftelijk mede te delen. Mag ik U dus verzoeken mij een schriftelijke opdracht te tonen?”

„Die hebben we niet,” zei de leider, die reeds de voor een leider zo noodzakelijke zelfverzekering had teruggewonnen. Hij recupereerde snel, hij was dus wel uit het goede hout gesneden. „Er was haast bij, zei de Mi . . . mi . . . de Rijkscommissaris.”

„Een Rijkscommissaris heeft nooit zoveel haast of hij zet zijn verlangens op papier. De taak van een Rijkscommissaris bestaat precies daarin.”

„Laat me hierin,” brulde de leider nu plots. Hij scheen zijn geduld te hebben verloren. „Laat me erin of ik trap de deur open. Met al die verdomde reactionnaires blijft de boel in 't honderd lopen. Ik moet hierin en neem de dossiers mee.”

„Welke dossiers?” had meneer Janssens kunnen vragen. Maar hij zei:

„Uit dit bureau werd nog nooit een dossier meegenomen.” En hij sloot het winket. Het was vier uur en om vier uur werd de bedienden

een korte pauze toegestaan waarvan meneer Janssens profiteerde om een sigaret te roken. Twee sigaretten rookte hij tijdens kantoortijd, de derde smaakte hem niet meer. Vandaag had hij echter reeds aan zijn tweede weinig genoeg. Weliswaar droegen de militanten van de P.O. geen benageld laarzen als de bruin- en andere hemden, maar hun schoenen waren beslist van degelijke kwaliteit want reeds bij de eerste trap tegen de deur vloog deze uit het slot. De drie mannen stonden triomferende in de open deur. De leider zette twee passen vooruit, een symbolisch, filmisch gebaar waarmee hij wilde uitdrukken dat hij bezit nam van het bureau van meneer Janssens. Een machtsgreep.

Maar eveneens op dit ogenblik groeide meneer Janssens boven zichzelf uit. Eens in zijn leven wordt elk mens een held, zelfs de grootste pantoffelheld kent zijn heroïsch ogenblik. Soms bestaat dit heroïsme gewoon maar in het verzaken aan iets waarnaar men hevig verlangde. Misschien gaat dit ogenblik voor eenieder ongemerkt voorbij, misschien is deze onverwachte heldhaftigheid gewoon maar toe te schrijven aan het vergeten van jarenlang gekweekte gewoontes en reserves, een vergeten van zichzelf, een uit zijn rol vallen.

Net op het ogenblik dat de leider zijn symbolische stappen zette, haalde meneer Janssens diep de rook van zijn sigaret in. De rook prikkelde zijn keel en hij had neiging tot hoesten en hoesten had op dit moment zijn nederlaag betekend. Meneer Janssens slaagde erin de hoestbui te onderdrukken en voelde zich meteen zoveel groter dan de man voor hem en dan de anderen, die nu ook dichterbij gekomen waren. Ook al waren dit beren van mannen, toch keek meneer Janssens op hen neer. Heel langzaam hief hij de hand, de mannen moesten zijn bedoeling raden, zo stom konden ze niet zijn.

De meester uit het derde studiejaar torende hoog boven de kleine Janssens uit, de jongen zag de hand rijzen en wist dat hij, binnen enkele seconden, de klap zou te pakken krijgen en toch durfde hij het hoofd niet wegtrekken, niet een stap achteruit zetten, niet eens de schouders ophalen. De hand van meneer Janssens rees zo langzaam dat het leek of zij een ton woog en viel dan met den lichte klap tegen de gladgeschoren wang van de leider. Het was eerder een symbolische klap maar symbolische klappen komen hard aan op de wang van iemand die leider wil zijn. De man bleef geslagen staan.

„Jij, die militant bent van de partij van de orde,” zei meneer Janssens, zo kalm alsof hij de jonge Clauwaerts een vriendelijk preekje gaf, „nu jouw partij aan de macht is ben jij verantwoordelijk voor de bezittingen van de staat. Deze deur is eigendom van de staat. Juffrouw Yvette, wilt u even typen: De ondergetekende bevestigt hierbij de deur van bureau 215 van het gebouw gelegen Langestraat 59, te hebben ingetrapt.” De leider tekende gewillig.

„Ik zal niet nalaten de Rijkscommissaris van dit feit op de hoogte te stellen. U kunt gaan.”

Toen de drie mannen weg waren keken de vier bedienden, zelfs de jonge Clauwaerts, hun chef bewonderend aan. Zij verwachtten hem te zien triomferen. Maar niets wees erop dat meneer Janssens aan deze onbetwistbare overwinning genoeg beleefde. Hij rookte, net als altijd, zijn sigaret tot hij het peukje nog amper vasthouden kon, ook al wist hij dat de nicotine zich precies in het peukje ophoopt. Hij voelde zich een beetje moe, die klap te geven betekende een grotere inspanning dan hij gewoon was te leveren en niettegenstaande zijn uiterlijke kalmte had hij in dit gebaar toch een enorme dosis energie verbruikt. Hij verlangde ernaar zijn vrouw te kunnen vertellen dat hij verplicht was geweest een van die jonge blagen op zijn plaats te zetten. Maar het was amper kwart over vier.

„Wij zullen de lijsten over de in onze sector gevestigde bedrijven herwerken in de zin ons door de Rijkscommissaris gevraagd,” zei hij en hij trok nog een laatste keer aan zijn sigaret. Hij kon toch niet nalaten te zeggen, met een glimlach die hem weer tot zichzelf bracht: „U ziet wel, meneer Clauwaerts, dat er niet zoveel verschil is tussen een minister en een Rijkscommissaris: de tweede probeert alleen maar te vinden wat de eerste vergat om niet precies dezelfde opdracht te moeten geven.”

C. F. Rudolph

Kommunikasie as Kontrole

Kommunikasie: oordrag van informasie

Die akademiese en die handelswêreld gons vandag met 'n nuwe mode-woord: kommunikasie en kommunikasiekunde. Vir die meeste mense beteken kommunikasie maar iets soos dialoog, 'n gesprek, of die beginsels waarop gesonde menseverhoudinge berus. Dit is 'n oorvereenvoudiging.

Die bedryfsielkundige predik vandag soms kommunikasie as dié oplossing van die produksievraagstuk; die sielkundige spring weg en skryf elle lange referate oor die beïnvloeding van mense en noem dit ook kommunikasie; die sosioloog bespreek weer die rol wat kommunikasie in sosiale aangeleenthede speel. En uit dié groot gezoem bly sit ons met kommunikasie as 'n nuwe soort wondermiddel wat op enige terrein en vir enige menslike kwaal gebruik kan word.

Die verkeer tussen mense en die handhawing van gesonde verhoudinge is uiteraard baie belangrik en is natuurlik afhanklik van die geslaagde wyse waarop hulle met mekaar kontak maak. Maar om nou vanuit die sielkunde, of die sosiologie, of enige ander wetenskap hierdie kontakmaak sommer as Kommunikasiekunde te bestempel, is om die wolf 'n skaapvel om te hang.

Die Kommunikasiekunde of die Kommunikasieleer bestudeer kommunikasie as 'n aparte verskynsel en probeer om vas te stel volgens watter wette boodskappe oorgedra word, watter faktore die boodskap beïnvloed, hoe die informasie oorgesein word en hoe die boodskap bv. teen erosie gevrywaar kan word. Só beskou is die Kommunikasieleer dan suiwer 'n uitvloeisel van Shannon en Weaver se wiskundige *Teorie van Informasie*, soos dit toegepas en uitgebrei is o.a. deur Wiener, Miller e.a. navorsers.

Dis miskien ook interessant om te weet dat daar van 1957 af reeds 'n intensiewe, praktiese kursus in Kommunikasie aan die Pretoriase Onderwyskollege bestaan, veral met die oog op studente wat in die klaskamer probleme ondervind met die oordrag van informasie. Dit is vir Suid-Afrika dus nie so 'n nuwe affêre as wat party mense vandag voorgee nie.

Die doel van hierdie artikel is nie om die prinsipes van die Kommunikasieleer of die Teorie van Informasie bekend te stel nie, maar om slegs enkele aspekte van ons praathandeling onder die aandag te bring: veral die feit dat die taal aangewend word om die handeling van die ontvanger van die boodskap te kontroleer.

Die wyse waarop kontrole geskied

Die eer kom Norbert Wiener toe dat hy 'n algemene beginsel waarop groot sisteme stabiel gehou kan word, so helder geformuleer het dat dit vandag ook vir die taalboodskap 'n nuttige beginsel is.* Wiener was saam met 'n groep militêre deskundiges, ingenieurs, elektronici, neurobioloë en wiskundiges besig om ondersoek in te stel na die moontlikheid om 'n apparaat te ontwerp wat lugafweergeskut in staat sal stel om die vyandelike vliegtuig veel sneller op te spoor as wat 'n mens dit kan doen. By hulle eerste ondersoek het hulle hul juis by die mens bepaal: hoe volvoer die mens so 'n opdrag? Gou het hulle ontdek dat die menslike fantasie, skielike ingewings, ens. nêrens gebruik is nie maar dat elke persoon 'n vaste program van sy eie voorskrifte gevolg het. Die benodigde apparaat moes dus die menslike sintuie kon oortref wat vlugheid van waarneming betref en moes die inkomende rapporte oor die buitewêreld vinniger kon verwerk, en dit volgens 'n bepaalde program doen.

Maar tydens die ondersoek het Wiener ingesien dat hulle ondersoek slegs met 'n bepaalde geval van kontrole te doen had. Daar was tog soveel ander gevalle waar kontrole ook 'n belangrike rol speel: bv. by masjiene, by 'n fietsryer, by die dissipline van 'n klas, ens. Hy het dus gaan soek na 'n algemene beginsel wat aan al hierdie gevalle van kontrole eie was. Wat hy gevind het, was 'n beginsel wat die tegnisi lankal geken het, nl. *terugkoppeling* (Engels: feedback). As wiskundige het hy terugkoppeling nou presies gedefinieer deur dit wiskundig te omskrywe, en so vir ons een van die algemene beginsels van kontrole as werksbegrip beskikbaar gestel.

Terugkoppeling

Om die beginsel van terugkoppeling te illustreer gebruik Bok die voorbeeld van 'n fietsryer wat op 'n reguit streep wil ry. Ons weet dat weens die invloed van 'n veelheid van faktore dit onmoontlik is om presies op die wit streep te ry. Gedurig is daar klein afwykings na links en na regs. Maar sodra die fietsryer merk dat hy afwyk van die ingeslane koers of norm, herstel hy dadelik die afwyking (wat eintlik nie 'n fout is nie) deur terug te swaai na die norm. Sy terugswaai bevat meesal self iets van 'n teveel, en hy wyk dus weer af in die teenoorgestelde rigting, wat ook opgemerk en dadelik weer herstel word. Die motorbestuurder ken ook die beginsel: hy sit nie met die stuur doodstil in sy hande nie maar is gedurig besig om die klein afwykings te korrigeer. Dis belangrik om hier op te merk dat juis *die afwyking nou die oorsaak word van die korreksie*.

* Die kommunikator vorm altyd deel van 'n kommunikasiesisteme met komponente soos bron, bekoder, sender, kanaal, ontvanger ens.

Ons kan verder aanstip dat die korreksie *teenoorgesteld* is aan die rigting van die afwyking. Ons kan dit miskien beter illustreer aan die hand van 'n motorbestuurder wat teen 'n afdraand merk dat sy motor al vinniger loop en dadelik die afwyking van die „norm” ('n bepaalde spoed in hierdie geval) korrigeer deur die pedaal te los. Indien dit nie 'n genoegsame korreksie is nie, kan hy selfs die rem trap. Teen 'n opdraand sal hy weer merk dat die motor stadiger begin loop as die gestelde norm en hy sal brandstof voer of oorskakel na 'n laer rat, om 'n stabiele spoed te handhaaf. Hierdie soort kompenserende instelling teenoor die inkomende boodskap ten opsigte van die vordering op die pad, noem ons *negatiewe terugkoppeling*, of om die Nederlandse term te gebruik: *teenkoppeling*. (Bok, 1959.)

Teenkoppeling is dus 'n ideale manier om 'n sisteem stabiel te laat optree, waarby ons nie moet verstaan dat dit dan foutloos werk nie. Die sukses van die terugkoppeling berus juis op die beginsel dat dit die sisteem toelaat om af te wyk, en *om die afwyking dan te gebruik as die begin van die korrektiewe optrede*. Hier kan ek net verwys na die geval van mnr. M. wat 'n groot aantal mense moes beheer. Hy het alle moontlike en onmoontlike besluite wat deur die verskillende komitees geneem moet word, probeer vooruitloop deur hulle vas te pen aan 'n rigoristiese reglement of beleid. Hy wou geen afwykings duld nie. Dog mense wat nie mág fouteer nie (maar dit tog doen), steek hulle foute so lank moontlik weg. As mnr. M. weer die oog op die wit streep kry, is die afwyking reeds so ver van die norm dat hy kwaad word en die sisteem met geweld terugpluk na sy onverbiddelike norm. Dis soos 'n bestuurder wat te laat reageer op die toenemende snelheid van sy motor en skielik die remme met geweld vasskop. Mnr. M. se sisteem wou net nie werk nie, en het homself letterlik tot stilstand gebreek. Dié sisteem was dus nie teruggekoppel nie. Dit wou gevolglik nie erken dat die klein afwyking juis die beste metode is om die doeltreffende werking van die sisteem te verseker nie.

Sonder terugkoppeling kan 'n sisteem dus nie *self-regulerend* wees nie. 'n Broeimasjien wat dag en nag deur die baas bedien moet word om die temperatuur binne perke te hou vereis bowendien te veel tyd en energie.

Teenoor so 'n afwesigheid van teenkoppeling kry mens ook 'n vorm van terugkoppeling waar die sisteem wel die afwykings waarneem maar *positief* daarop reageer. Die mees praktiese voorbeeld is waarskynlik dié van 'n mikrofoon wat in 'n stil kamer aangeskakel word terwyl dit vlak teen die luidspreker staan. Die sisteem ontvang geen geluid van buite nie, maar daar is 'n sagte gezoem oor die stelsel wat ons weens sy betreklike identiteitsloosheid *wit-ruis* kan noem. Al sou dit aanvanklik vir die menslike oor onhoorbaar wees, word dit nou deur die luidspreker via die

mikrofoon weer in die sisteem teruggevoer. Die mikrofoon het nou die sisteem se eie sein opgevang, en na 'n rukkie bereik dit die mikrofoon wéér nadat dit reeds versterk is. Dié sikliese proses lewer dus na elke voltooiing van 'n siklus méér as die hoeveelheid waarmee dit begin het. Dit kumulatiewe gevolg hiervan is die deurdringende fluitgeluid wat mens dan hoor. Die sisteem tree dan nie op soos dit 'n stabiele sisteem betaam nie. Hy vergroot sy eie seine en word hopeloos ondoeltreffend, tensy iets radikaals dit tot stilstand bring. Hierdie *positiewe terugkoppeling* noem ons *pluskoppeling*.

'n Ander voorbeeld sal illustreer waarom pluskoppeling tot ooreising lei, of tot 'n weghol-toestand. Gestel die motorbestuurder merk dat sy motor teen die afdraand al vinniger hardloop. Hierdie sein word nou nie gebruik om 'n regstelling van die afwyking te begin nie maar die bestuurder reageer positief daarop en trap die pedaal dieper in. Dit is duidelik dat so 'n prosedure tot 'n breekspul móét lei. Of as die bestuurder positief reageer op 'n sein dat die motor bv. al stadiger loop en hy trap die rem, staan die motor netnou stil. Die pluskoppeling laat die sisteem onstabiel optree, veroorsaak uiterste afwykings.

Negatiewe terugkoppeling berus op die wyse gebruik van geringe impulse om die sisteem stabiel te hou. Dit is dus altyd 'n besparing van energie. Vergelyk maar die gradejuffrou wat met die minste moeite haar klas (sisteem) ordelik laat oorskakel na die storieperiode. As sy menskundig is, hoef sy net te fluister:

„Klas, julle is nou almal muise, en ek is die kat. Julle kom nou almal hier voor die tafel sit, maar dit kat wag net om te hoor waar daar 'n muis is om te vang.”

Stel dit teenoor die egosentriese bevel:

„Kinders, ek wil hê dat julle hier voor die tafel moet kom sit.” Die *ek wil* is hier simptome van 'n sisteem sonder terugkoppeling.

'n Ander beginsel wat hier onderstreep moet word, is dat die grootte van die korreksie weinig te doen het met die afwyking. Die bestuurder hoef nie vooraf te weet presies hoeveel afwyking hy moet teenwerk nie. Hy merk slegs die afwyking en herstel in die teenoorgestelde rigting *tot hy weer afwyk*. Die afwyking na links of regs van die norm veroorsaak telkens 'n korreksie *in die rigting van die norm*.

Terugkoppeling, taalgebruik en sturing

In 'n hoogsingewikkelde kommunikasiesisteem, soos by 'n dosent voor 'n klas slimmes en dommes, geesdriftiges en luies, verliefdes en nugtere analitici, ens. is dit moontlik om verskeie terugkoppelingsiklusse te hê. Een so 'n sisteem binne die groter sisteem sou wees waar hy as spreker ook die ontvanger van sy eie boodskap is en sy eie vertoning as boodskap-

voortbrenger dophou. Hy kan nou bv. 'n gestelde norm hê om akademies so korrek moontlik te praat deur sy terme sorgvuldig te kies, en om sydelinge en persoonlike verwysings na die hoorders te vermy.

Afgesien van die feit of sy norm van akademiese nougesetheid die beste norm is waar hy begrippe moet verduidelik, is dit vir hom as spreker minstens 'n wit streep op die pad, 'n koers. Daar mag nou 'n verliefde paartjie in sy klas sit wat hulle eie storie interessanter vind as sy geleerdheid. Hulle teken in mekaar se boeke, giggel en lag, en trek die spreker se aandag af van sy eie boodskap. Kortom: hulle veroorsaak steuring of ruis *in die sender self*. Hy vind dit bv. al hoe moeiliker om sy woordkeuse aan die norm te hou. Die feit dat hy daarvan bewus is dat hy begin soek na woorde (waar dit vroeër makliker gekom het), bewys dat hy sy eie optrede waarneem, dat hy weet dat hy besig is om af te wyk van die norm.

As bewuste spreker probeer hy die klein afwyings regstel deur in die teenoorgestelde rigting te korrigeer. Hy aarsel langer om die regte woord te vind, hy praat nadrukliker, hy porbeer 'n spreekstyl gebruik waar hy doelbewus van aarseling gebruik maak — om die onwillekeurige aarseling, wat hy as ruis waarneem, te verdoesel. Hy mag selfs na die sondaars kyk en probeer om hulle as steuring of ruis uit te skakel deur die strengheid van sy blik.

As dit nie help nie ontstaan daar nou 'n ernstige mate van ruis in die sender self. Hy begin hom stadigaan vererg omdat sy optrede bedreig word. Terugkoppeling is juis 'n middel om die afwyking wat dreig af te weer. Hoekom misluk dit nou?

Die rede lê in die kompleksiteit van die kommunikasieproses. Terwyl hy praat, ontstaan daar in die sender 'n ander siklus wat ook teruggekoppel is op hom as sender, dit is *die siklus waar hy die seine van sy eie kwaadword opvang*. As hy gelukkig is, sal hy dit negatief verwerk; as hy nie oppas nie sal hy, soos in die geval van die stil mikrofoon, dié ruis versterk en wéér opvang en versterk, en netnou met 'n sisteem sit wat aan die weghardloop is.

Juis onder invloed van hierdie plus-siklus van kwaadword, word die afwyking van sy gestelde norm ten opsigte van akademiese presiesheid nou té groot. Die tweede siklus het die eerste gaan oorheers en hy breek sy akademiese sin net daar af en wend hom persoonlik tot die sondaars en praat plat Afrikaans; maar omdat hy praat en die waarheid vertel, is hy hierop ook positief teruggekoppel en hardloop sy welsprekendheid weg. Hy verloor sy selfbeheer en kies woorde wat hoegenaamd nie akademies en onpersoonlik en presies is nie. Praat-praat snel hy rasend voort na die vernietiging van sy boodskap.

Pluskoppeling hoef nie net negatiewe resultate te lewer nie. Dit moes immers iets soos pluskoppeling gewees het wat Lodewyk van Deysel „Ik houd van het proza” laat skrywe het! Dit moes pluskoppeling gewees het

wat Leipoldt se oorlogsgedigte voortgebring het. Pluskoppeling in die kuns lei meermale tot allerlei eksesse en oordaad omdat dit die sisteem aan die hardloop sit. As Uys Krige 'n goeie gedig so 'n bietjie langer uitrek as wat die hoeveelheid ter sake informasie regverdig, moet dit waarskynlik 'n vorm van pluskoppeling wees wat hom hiertoe lei. Vgl. sy *Wieghied* in BALLADE VAN DIE GROOT BEGEER waar die rym soms nie *funksionele informasie* dra nie maar 'n musikale herhaling is bloot ter wille van die herhaling. 'n Digter is per slot van sake ook ontvanger van sy eie seine. Hy kan dit opvang en deur pluskoppeling sodanig versterk dat dit 'n bese kringloop veroorsaak.

'n Man met 'n vinnige humeur moet dus by die eerste tekens van woede eintlik van teenkoppeling gebruik maak. Maar dit is net hier waar die menslike senuweestelsel so maklik in die plussiklus verval. Die geheim van „koel bly,” lê in die besef dat die ander man se woorde bloot lugtrillinge is wat jou oortromme fisies in beweging bring. Alles wat daarna gebeur, is die gevolg van jou eie senuweestelsel se werking. Kwaad word is 'n privaat aangeentheid. Die ander man het net as sender opgetree en jou ore met 'n klankgolf aangeraak! As daar dan storms losbars, is dit interne pluskoppeling se skuld.

Maar ons het nog nie al die terugkoppelingsiklusse van ons dosent afgehandel nie. Ons het aangetoon hoe hy as sender waarnemer kan wees van sy eie optrede: van sy woordkeuse, sinsbou, toon en intonasie.

Die Kanaal

Hy is egter, as hy wakker en kundig is, ook teruggekoppel op die kanaal, dit wil sê die medium wat hom en die studente verbind. In 'n gewone lokaal vorm die lug die kanaal. Die meeste ervare sprekers is, sonder dat hulle bewus is daarvan, ingestel op die weerklank wat van die agterste muur kom, om so hulle luidheid te kontroleer.

Dié instelling op die kanaal blyk duidelik as daar van buite die sisteem ruis oor die kanaal kom: bv. deur straalvliegtuie wat oor die gebou vlieg. Die spreker bly stil, en as die lawaai begin bedaar, praat hy harder as gewoonlik tot hy weer die normale norm handhaaf.

Ons moet hier oplet hoe teenkoppeling die sisteem beskerm deur die spreker te laat stillbly as die ruis van buite te veel is. Die onverstandige juffrou wat jy vyf klaskamers ver hoor skree op die kleingood om hulle lawaai te oortref, ly aan pluskoppeling. Haar klagtes oor haar senuwees wat dit nie kan hou nie bewys weereens dat pluskoppeling tot 'n breekspul lei.

Die spreker wat nie teruggekoppel is op die kanaal en nie kan oordeel of hy vir die bepaalde lokaal hard genoeg, of in 'n lokaal met baie weerklank, stadig genoeg praat nie, vermoei of vererg sy gehoor. Ek was

onlangs getuie hoe 'n uiters welwillende en homogene gehoor skielik antagonistsies geword het teenoor 'n spreker wat te sag gepraat het. Iemand wat te sag praat, en deur sy gehoor daaraan herinner word, sonder om hom aan hulle wenk te steur, verdien egter hulle antagonisme.

Die belangrikheid van die gehoor

In die kommunikasiesisteesem van spreker-kanaal-hoorder vorm die hoorder die belangrikste komponent. Dis immers omdat die gehoor daar is dat die spreker as sender in aansyn geroep word en hulle gee 'n boodskap dan ook sy enigste doel en inhoud. Die hele optrede van die spreker behoort bepaal te word deur die spesifieke gehoor se behoeftes. Om nie op hulle reaksies teruggekoppel te wees nie beteken of 'n ernstige defek in die sisteem, of 'n absolute onverskilligheid en onkunde ten opsigte van die gehoor, wat eintlik maar ook op 'n uiters ondoeltreffende en defektiewe sender dui. (Dieselfde geld vir die situasie van skrywer en leser.)

Ons het hier spesifiek van *reaksies* gepraat omdat terugkoppeling die totale lewering van die sisteem aanwend om afwykinge reg te stel. Bloot 'n belangstelling in mense as sodanig, of blote verkoopsvernuf, vrywaar nie die sender van mistastings nie, al sou die spreker of verkoopsman ook alle moontlike middele aanwend om die gehoor te oortuig. Om te slaag moet hy voortdurend waarneem watter effek sy boodskap op sy gehoor het. Die dominee wat nie merk dat sy gemeente vaak word, sal nie middele kan aanwend om die erosie van sy boodskap teen te werk nie. Bloot net die vuisslag op die preekstoel kan al so 'n middel wees, as dit bedoel is om wakker te skud. Die skrywer ontbeer natuurlik hierdie onmiddellikheid.

Redundansie

Die spreker moet dus gedurig goed op hoogte wees van die lotgevalle van sy boodskap soos dit uit die luistergedrag van die gehoor af te lei is. Die juffrou toets deur middel van vrae of die kleingoed verstaan, sy stel nuwe feite deur middel van vrae en antwoorde, op so 'n wyse dat sy gedurig die klas of die enkeling se afwyking van die verlangde koers kan peil. Waar daar onbegrip is, herhaal sy, of lê sy meer klem, of gee sy meer praktiese oefening. Hierdie middele wat sy aanwend om die boodskap so suiwer moontlik by sy bestemming te laat aanland, hierdie bykomende faktore, noem ons redundansie.

Die is interessant om op te let hoe die taal self redundansie in die boodskap inbou deur by die tydsbegrip te herhaal. Vgl. hoe die verlede tyd in die volgende sin by herhaling aangedui word:

Hy het gister reeds die ooreenkoms geteken

So ook speel woordorde, die sintaksis, vaste woordgroepe ens. 'n rol om die boodskap teen erosie te beskerm. Daar word dus telkens meer

informasie oorgesein as wat absoluut nodig is. Gaan 'n gedeelte van die boodskap weens die redundansie deels voorspelbaar is, dit ook 'n vorm van kontrole is oor die ontvanger se begryp van die boodskap. Dit word ongelukkig dikwels oordryf, soos die geykte taal van die politieke platform of van die kansel alte dikwels laat blyk. 'n Boodskap wat te voorspelbaar geword het, dra te min nuwe informasie. Sulke boodskappe is nie nodig nie. Niemand wil graag verveel word nie.

